

אשיחה בהקיר

פְּרִשֶׁת בַּא

שיחות מפי
הרב אורן נזרית שליט"א

'קדוש לבנה' פהלכה

בהלכה

לעילוי נשמת מרת אימי המזוככת ביסורים
הכ"מ ארלט חנה ע"ה בת פרחת תחי'
שנלב"ע י"ב כסלו התשע"ט

ת.נ.צ.ב.ה

אשיחה בחקיקך

בהלכה

ניתן להשיג את ספרי המחבר:
שיחות חיזוק ה' כרכים
אשיחה בחוקיך ה' כרכים
קול חתן וקול שמחה

מתוך סדרת הספרים אשיחה בחקיקך (ה' כרכים)
ניתן להשיג בטלפונים 0509013000, 0506491414
למעוניינים ניתן לקבל השיחה
במייל toraoren@gmail.com

שיחות מפי הרב אורן נזרית שליט"א

- ג..... 'קדוש לְבָנָה' או 'חדוש לְבָנָה'?
- ד..... חיובן של נשים (א)
- ו..... חיובן של נשים (ב)
- ח..... גִּדְר מִצּוֹת 'בְּרַכַּת הַלְבָנָה'.
- י..... סוּמָא בְּבְרַכַּת הַלְבָנָה
- יא..... זְמַן בְּרַכַּת הַלְבָנָה
- יא..... דְּבַרֵי הָרֵאשׁוֹנִים בָּזָה
- יב..... דַּעַת מֶרֶן ז' יָמִים - כְּמִנְהַג הַמְקַבְּלִים
- יד..... דְּעוֹת הַפּוֹסְקִים הַמְקַלִּים בְּעֵינֵי זֶה
- טו..... כִּיצַד נָטָה מֶרֶן מֵהַמְבַּאֵר ש"ס?
- טז..... מִנְהַג הַסְּפָרָדִים
- טז..... בְּרַכָּה בַּיּוֹם הַשְּׂבִיעִי
- יז..... מִסְקֵנַת הַהֲלָכָה:
- יז..... בְּרַכַּת הַלְבָנָה בִּיחִידוֹת
- יח..... הַמִּתְנָה לְמוֹצָאֵי שַׁבָּת
- כ..... דְּבַרֵי מֶרֶן בְּשׁו"ת 'בִּיעַ אִמֵּר'
- כא..... חֶשֶׁשׁ בְּטוֹל הַמִּצְוָה בְּהַמִּתְנָה
- כג..... הַמִּתְנָה לְמוֹצָאֵי יוֹם כְּפוּרִים
- כד..... מִשַׁל יִשְׂרָאֵל - לְלִבְנָה
- כו..... עֲבָדוֹת וְהִנְהֻגוֹת

ניתן להקדיש פרשיות לברכה והצלחה ולעילוי נשמת וכיו"ב
לפרטים ניתן ליצור קשר בטל: 0506491414, 0509013000

שעור לפרשת בא

'קדוש לבנה' בהלכה

שם הברכה 'קדוש לבנה', אולם כיון דהבית יוסף והרמ"א בהגהות ודרכי משה בס' תכ"ז כתבו לשון זה, ודאי תורת אמת היתה בפייהם. ובאמת כבר מצינו ברבותינו הראשונים לשון קדוש לבנה עין מהרי"ל (הל' ראש חדש) ובספר האשכול (פרק כ"ג), דרשות מהר"ח אור זרוע (סי' ט) ועוד.

ונראה בזה, דהנה בבבלי ובירושלמי מצינו גסח ברכה זו: "ברוך מחדש חדשים" (עי' סנהדרין שם, וירושלמי ברכות סה, א), אך במסכת סופרים (פ"כ ה"א) איתא "ברוך מקדש חדשים", ובמדרש (שמו"ר פט"ו): "הרואה את הלבנה, היא צריך לברך? בזמן שהיו ישראל מקדשין את החדש, יש מן רבנן אמרין ברוך מחדש חדשים, ויש מהם אומרים ברוך מקדש חדשים", והנה על פי הנחה זו, שגסח הברכה הוא 'ברוך מקדש חדשים' מובן שברכה זו קרויה בפינו 'קדוש', וכמו קדוש בשבת ויו"ט, שגם הוא איננו אלא ברכה, ואין אנו בעצם מקדשים את השבת, דהלא השבת קביעה וקיימא מששת ימי בראשית, וקדושה היא מאז, אלא דכיון שמברכים 'מקדש השבת' - ברכה זו קדוש שמה, וכן בברכת הלבנה דמברך 'מקדש חדשים'.

אך באמת חזינו דגם הבית יוסף והרמ"א כנו מצוה זו 'קדוש לבנה', אף דלשיטתם מברכים 'מחדש חדשים'.

ונראה בזה עוד עפ"י המבאר במדרש הנ"ל, שאמרו דכיון שבזמן שהיו ישראל מקדשים את החדש היו מברכים ברוך מחדש חדשים (או מקדש חדשים כנ"ל), כן מברכים גם על ראית הלבנה בזמן הזה. ולמדנו מזה דמצוה זו אסמכוהו על מצות קדוש החדש, וזכר

בסיעתא דשמיא, נמצאים אנו בשבוע פרשת בא, בה נצטוו משה רבנו מפי הגבורה (שמות יב, ב): "החדש הזה לכם ראש חדשים ראשון הוא לכם לחדשי השנה", ואיתא בגמרא (סנהדרין מב, א) דמכאן סמך ורמז למצות 'קדוש לבנה': "אמר רבי אסי אמר רבי יוחנן: כל המברך על החדש בזמנו - כאלו מקבל פני שכינה, כתיב הכא: 'החדש הזה', וכתיב התם 'זה אלי ואנוהו'".

על כן, את שעורנו זה ניחד לדיני וגדרי מצות 'קדוש לבנה', כפי המקורות המובאים בספר 'מנחת אשר' להגר"א וייס שליט"א, ובספרי מרן הראשון לציון זיע"א.

'קדוש לבנה' או 'קדוש לבנה'?

ראשית יש להבין עצם השם 'קדוש לבנה', וכי איזה קדוש יש כאן? והלא אין כאן אלא ברכה וכמו שאמרו (רי"ף ברכות מג, ב): אמר רב יהודה הרואה לבנה בחדושה אומר ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם אשר במאמרו ברא שחקים וכו'.

וכבר עמד על זה בשו"ת מהרש"ג (ח"ג סי' ה'), וכתב שבנו שאלו על כך, ורצה לומר (בנו של מהרש"ג) שטעות נשתרשה בזה בפי ההמון, ובאמת צריך לומר 'קדוש לבנה', וקרוי כן על מה שהלבנה מתחדשת בכל חדש, וכן בגסח הברכה: "וללבנה אמר שתתחדש... שאף הם עתידים להתחדש כמותה", והח' נתחלף בק'.

אך העיר מהרש"ג על כך, שאם כי דבר חקמה אמר, שבקל לפל טעות בין ח"ת לקו"ף, קשה בעינינו לומר שטעות הוא, דאמנם לא נמצא בש"ס ברמב"ם ובראשונים

לבנה תלוי בזמן, אלא בחדושה של הלבנה, ולא הוי זמן גרמא, והרי זה כברכת ‘שהחנינו’ על פרי חדש, וכי הוי זמן גרמא משום שיש רק זמן מסים שאפשר לברך על הפרי? והלא פשוט דכיון דאין זה דין בעצם הזמן אלא בחדוש הפרי, אין זה בכלל ‘זמן גרמא’ [מה שאין כן בלולב ושופר ומצה וכדומה, דמצד עצם המעשה אפשר לקימם בכל זמן, אלא שכן נתנה הלכתא שלמצוות אלה יש זמן מגדר, ולכן הוי בכלל זמן גרמא]. ולכאורה קשיא גדולה הקשה.

ועין בשו"ת מהרי"ל דיסקין (קונטרס אחרון סי' ה' אות כ"ו) שכתב דברכת החמה לא הוי זמן גרמא, דמה שאין מברכין עליה רק בעת ההיא אינו אלא משום דרק בשעה שרואה חמה בתקופתה מברך, ואין זה תלוי בזמן אלא בתקופת החמה. מה שאין כן בברכת הלבנה אחר חצי החדש אף שהיא במלוי זה - מפל מקום אין מברכין, ותלי בזמן.

ולכאורה דבריו צריכים באור, והלא גם בלבנה אין מברכין על הלבנה, אלא על חדושה, וכשהלבנה במלוי - שוב אין היא מתחדשת אלא מתמעטת, ואין את ה'חפצא' הראויה לברכה, ואם כן הוי ממש כמו ברכת החמה, דמברכין רק בראה חמה בתקופתה, ומשום כך אין היא זמן גרמא, וכן גם בלבנה שאין מברך אלא בראה לבנה בחדושה, ומסתבר אם כן כסברת הגר"ש קלווגר.

[ועין במשמרת חיים (ברכות אות ז), דכתב דיש לומר, וכן דעת מהרי"ל דיסקין, דגבי ברכת הלבנה - בעצם שיה לברך על לבנה אף בחסרונה, דעצם הברכה על הלבנה, והרי יש כאן לבנה, אלא דחז"ל תקנו דרק יברך בחדושה, הרי דהגבילוהו בזמן, וזה ממילא חשוב מצות עשה שהזמן גרמא, עין שם.

ולכאורה תקשי, אמאי לא נימא כן בברכת החמה, דעצם הברכה על החמה, אלא שרק מגבלת בזמן לעת תקופתה. ובספר 'אום אני

היא לה. וכך מוכח גם ממה שלמדו דהמברך על הלבנה בחדושה כאלו מקבל פני שכינה, ולמדו זאת מן הפסוק 'החדש הזה לכם', הרי לו דקדוש לבנה מישך שייכא לקדוש החדש. וכבר כתב כן בספר 'דרך פקודיך' למהרצ"א מדינוב זיע"א במצות קדוש החדש. ולפי זה ניחא שמצוה זו קרויה קדוש לבנה על שם קדוש החדש.

אכן יש בזה ענין נפלא ועמק, על פי דברי המדרש (שמו"ר שם): "דבר אחר החדש הזה לכם, משל למלך שקדש אשה וכתב לה מתנות מועטות, כיון שבא ללקחה כתב לה מתנות רבות כבעל, כך העולם הזה ארוסין היו שנגאמר (הושע ב) וארשתיך לי לעולם, ולא מסר להם אלא הלבנה בלבד שנגאמר החדש הזה לכם, אבל לימות המשיח יהיו נשואין שנגאמר (ישעיה נד) כי בעליך עשיר באותה שעה מוסר להן את הכל, שנגאמר (דניאל יב) והמשפלים יזהרו כזהר הרקיע ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד".

הרי לו שיש בנתינת הלבנה לישראל בחינה של קדושין בין עליונים לתחתונים, ויתכן שלכן נקרא 'קדוש לבנה'.

חיובן של נשים (א)

כתב הגגן אברהם (או"ח תכו סק"א) דנשים פטורות מקדוש לבנה, דהוי מצות עשה שהזמן גרמא, וכן הוא במשנה ברוה ובכל הפוסקים האחרונים. ואף שנחלקו רש"י ותוספות (ברכות כ ב) אם כלל זה דנשים פטורות במצות עשה שהזמן גרמא נוהג רק במצוות דאורייתא או אף במצוות דרבנן, וכך נחלקו הראשונים גם בפסחים (קח, ב) מכל מקום נראה שהגגן אברהם הכריע להלכה דאף במצוות דרבנן נשים פטורות ממצות עשה שהזמן גרמא.

אמנם הגר"ש קלווגר בהגהות 'חכמת שלמה' שם, הקשה על דבריו, דבאמת אין קדוש

חומה' (ח"ב סי' שנו) להגר"מ גרוס שליט"א כתב לפרש החלוק, דלגבי לבנה - גם אחר אמצעית החדש, נמצא החלק שהיה קדם, ושיך ביה ברכה על חדושו בחדש זה. מה שאין כן בחמה - הרי אין נמצאת השמש כבר במקומה של זמן בריאתה, ועין].

וכבר מצינו כעין זה, דאף במצוה שאינה נוהגת אלא בזמן מסוים, אף לא מגזרת הכתוב אלא משום סבה הקשורה לחפצא דהמצוה ולמעשה המצוה, דאינה נחשבת מצות עשה שהזמן גרמא:

א. הבאת בכורים, כתב הטורי אבן במגלה (דף כ' ע"ב) דאף דמבאר במשנה (בכורים פ"א מ"ו) דיש זמן להבאת בכורים "מעצרת עד החג מביא וקורא", לא הוי מצות עשה שהזמן גרמא, דאין זה משום עצם הזמן, אלא משום שבח הפרות.

ב. ספירת העמר, כתב הרמב"ן (קדושין לד) על דברי המשנה: איזוהי מצות עשה שלא הזמן גרמא וכו' - "ומצות עשה שאין הזמן גרמא ש"יר טובא, ושי"ר מורא וכבוד אב ואם, חלה, בכורים, כסוי הדם, וספירת העמר". ולכאורה צריך עיון מדוע אין נחשבת לשיטתו ספירת העמר כמצות עשה שאין הזמן גרמא, ורבים נתקשו בהבנת דבריו. וכתבו האחרונים (דברי יחזקאל סי' מה אות ד'; ועוד) דזמן הספירה תלוי בהבאת העמר, דהלא סופרים 'היום כף וכף לעמר', ובזמן אחר - אין שיכת מציאות המצוה, ולכן לא הוי הזמן גרמא.

ג. ברכת האילנות, כתב בשו"ת הר צבי (או"ח ס קי"ח) דאף דזמנה בחדש ניסן, לא הוי זמן גרמא, דאין קביעת הזמן אלא משום דאז האילנות מלבלבים ומוציאים פרים.

והנה, הגר"ש קלוגר השלים את דבריו בשו"ת האלף לך שלמה (סי' קצג), וכבר אמרו (ירושלמי ר"ה פ"ג ה"ה) דברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר.

ועין בתשובה שם, שבאר באפן נפלא את דברי הגמרא (סנהדרין מב, א) "אמר ליה רב אחא לרב אשי: במערבא מברכי 'ברוך מחדש חדשים', אמר ליה האי נשי דידן נמי מברכי. אלא כדרב יהודה, דאמר רב יהודה 'ברוך וכו' אשר במאמרו ברא שחקים" וכבר נתקשו האחרונים בכונת רב אשי, ופשוטו שרצונו לקנטרו בדברים ולומר דתפלה קצרה שכזו - נשים נמי יכולות לברך (ועי' מהרש"א), וזה דחק. וכן במגן אברהם שפטר נשים מקדוש לבנה, נתקשה דמשמע דאיכא חיוב לנשים בברכת הלבנה.

וכתב הגר"ש קלוגר דבאמת יש שני ענינים שונים בברכת הלבנה, א' ברכה על חדושה של הלבנה, וברכה זו אין להחשיבה זמן גרמא, דהענין גורם ולא הזמן כמבאר לעיל, ב' ברכה על המאורות ועצם מעשי בראשית, והוא שאנו אומרים אשר במאמרו ברא שחקים וברוח פיו כל צבאם וכו', וברכה זו - לא קשורה בהכרח לחדוש הלבנה, ומדקבעו לה זמן דוקא בשעת חדושה, הרי דהוי מצות עשה שהזמן גרמא.

ולפי זה אמר רב אשי, אלו כל הברכה היתה רק 'מחדש חדשים', לכאורה נשי דידן נמי מברכינן, דהלא אין זה זמן גרמא כמבאר, אלא על פרח דמברכינן נמי על המאורות וצבא השמים, ואף על פי כן לא מברכינן אלא בזמן מסוים, ומשום כף הוי שפיר זמן גרמא ונשים פטורות ממנה. ודברי פי חכם חן.

אמנם חדוש מצינו בדברי המאירי בסנהדרין (שם) דנקט דנשים מברכות ברכה זו, ופרש את דברי רב אשי לא כתמיה וטענה, אלא כהלכה פסוקה, דנשים יוצאות ידי חובה בברכה קצרה "ברוך אתה ה' מחדש חדשים".

ואחר שקבע המג"א שנשים פטורות ממצוה זו, תמה דמכל מקום למה לא נהגו לקימה כמנהג בנות אשכנז לברך על מצות עשה

וכן כתב בספר לקוטי סופר (דף לא ע"ד) בשם הרב 'בקר יזרח' שבברכת החמה אינה בגדר מצות עשה שהזמן גרמא, מהטעם הנ"ל.

והגאון רבנו יוסף חיים בשו"ת רב פעלים (ח"ד חאו"ח ס"ס לד) הביא דברי הש"ה הקדוש, וסיים שבדברי האר"י לא נמצא שום מניעה לנשים בברכת הלבנה.

ובספר 'מאורי אור' (חלק באר שבע דף קח ע"א) תמה באמת על מה שאין הנשים מברכות, ומה שהעתיקו טעם פגם הלבנה הוא להמון העם שלא ידעו ולא יבינו, ומה לנו להמציא טעמים במקום שלא נזכר לפטרן בשום קדמון, ולהתנגד לש"ס ערוך: 'נשי דידן נמי מברכי', ולברך הברכה עצמה בשם ומלכות ראוי ונאה.

אלא שבספר 'משנת רבי בנימין' (פ"ק דבכורים אות ו') כתב על דברי הטורי אבן, שמכיון שכלל מסור בדינו שכל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות, מנא ליה לחלק בין כשהמצוה מצד עצמה איננה בכל זמן לבין כשענין צדדי גורם להגביל את זמנה. וכבר כתב מרו החיד"א במחזיק ברכה (סימן תכו) שאף במקומות שהנשים מברכות על מצות עשה שהזמן גרמא, לא תברכנה ברכת הלבנה, מטעם שכתב הש"ה, שהן גרמו לפגם וכו'. וכן העלה הגאון מהר"א ישראל בשו"ת קול אליהו (חלק ב' סימן יז-יח), גם הגאון החות יאיר במקור חיים (סי' תכו) כתב שהנשים פטורות מברכת הלבנה, אלא שלא כתב מדוע הנשים פטורות.

ובשו"ת שבות יעקב (ח"ב סי' יא) כתב שאע"פ שאצלם נהגו לברך על מצות עשה שהזמן גרמא, מצוה זו לא נהגו בה כלל, ואפשר דהיינו טעמא משום שאין לברך ברכת הלבנה אלא בשמחה, וחוה נתקללה שתהא עטופה כאבל (ערובין ק, ב), ע"ן שם. אף זהו לפי מה שהיה סבור כדברי המגן אברהם שברכת הלבנה הויא כמצות עשה שהזמן גרמא, ומן

שהזמן גרמא, כמנהגן בשופר סכה ולולב. ורמז לשיטתו גם לגבי הבדלה בסי' רצ"ו דמצוה שכל עצמה אינה אלא ברכה, כהבדלה וקדוש לבנה, אין הנשים מברכות, מה שאין כן בכל הני שיש בהם מעשה מצוה ומברכות עליה.

ובשם הש"ה כתב דכיון דנשים גרמו לפגמת הלבנה אין ראוי שתברכנה עליה. ויש מן גאוני בתראי שכתבו דכיון דצריך לצאת החוצה לקדש הלבנה לא נהגו במצוה זו, משום 'כל כבודה בת מלך פנימה', ע"ן שלמת חיים להגרי"ח זוננפלד (ח"א סי' רנט), ובשו"ת אפרקסתא דעניא (סי' כב), וכעין זה כתב החתם סופר בחדושי שבת (דף כא) דנשים לא נהגו להדליק נר חנכה כמהדרין משום כל כבודה וכו'. ויסוד דבריהם דצניעות יתירא שנהגו בנות ישראל הכשרות דוחה הדור מצוה.

חיובן של נשים (ב)

ומרו הראשון לציון זיע"א בספר חזון עובדיה חנפה, האריך בענין זה של חיוב נשים בברכת הלבנה, ואף הוא צדד כדעת מהר"ש קלוגר, ודלא כסברת המגן אברהם בזה. ומכל מקום ראוי ונכון שהנשים תשמענה ברכת הלבנה מפי איש המברך ויתכוננו לצאת ידי חובתן.

והביא שכן כתב פיוצא בזה בטורי אבן (מגלה כ, ב) גבי מצות בכורים, דלא הויא מצות עשה שהזמן גרמא, ואע"פ שמחנכה ואילך אינו זמן הבאת בכורים - זהו מפני שאינם מצויים על פני השדה, ואלו היו מצויים עוד על פני השדה היו הימים בני הבאת בכורים. וכן כתב הגאון רבי עקיבא איגר בגליון המשניות (בכורים פ"א אות ו'), וכן פסק הגאון רבי צבי פסח פראנק בשו"ת הר צבי (ס"ס קיח).

וכיוצא בזה כתב הרב 'נהג כצאן יוסף' (דף לו, א) בשם מר חמיו מהר"י מילר זצ"ל אב"ד קליווא, שנשים חייבות לברך ברכת החמה,

וכן כתב הראב"ד ועוד ראשונים. וכן מבאר במקרא (ש"א כה, כו) ומאביגיל שהיתה נביאה הזכירה שם ה' כמה פעמים בפגישתה עם דוד, אף שאז פרסה נדה כדאיתא במגלה (יד, א), וכן כתב בשלחן ערוך הגר"ז (סי' פח) נדה אפלו בימי ראיתה חיבת להתפלל ולברך כל הברכות, וכל שכן קדוש וברכת המזון.

ובשו"ת אור פני משה (סימן יד) שכתב שיש לומר שהטעם שאין הנשים מברכות ברכת הלבנה, משום שכל כבודה בת מלך פנימה, ואין דרכה לצאת לרחובה של עיר. וכעין שכתב בשו"ת הלכות קטנות (סי' קסא) בטעם דאשה אינה מברכת 'הגומל', דכיון דבעי עשרה, כל כבודה בת מלך פנימה. וגם זה אינו טעם כעקר, שהרי אפשר לה לברך בביתה דרך חלון, ולא דמי לברכת הגומל שצריך עשרה מן הדין.

וכן בספר מאורי אור הנ"ל תמה על מה סמכו למנע הנשים שלא לברך ברכת הלבנה, ולהתנגד למה שאמרו בסנהדרין (מב, א) דנשי דיזו מברכי ברוך מחדש חדשים, ועדיפא מעשית מצות עשה שהזמן גרמא בברכה, דשאני הכא דהויא שבח לבורא העולם, כמו ברכת 'הנותן לשכוי בינה' שהנשים מברכות אף שזמנה ביום, ואין מי שמונע הנשים ממנה.

וכן כתב בשו"ת דברי שלום מזרחי (חלק ד' סוף סימן יג אות ז) שממשמעות הגמרא מוכח שהנשים חיבות בברכת הלבנה, וכן כתב המאירי שם, והיינו מטעם שכתב הגר"ש קלוגר דברכת הלבנה לא הוי כמצות עשה שהזמן גרמא. ולכן אשה יראת ה' תשמע מפי איש ברכת הלבנה.

וכמו כן בכף החיים (סימן תכו אות א) הביא דברי השל"ה ודברי המגן אברהם הנ"ל, וכתב: ועל כן נראה, כיון דבש"ס משמע דמברכין, יש להן לשמע הברכה מאחרים ולכוון לצאת, או לומר רק 'ברוך מחדש חדשים' כנזכר

הדין נשים פטורות, ממילא סגי בטעם כל שהוא למה שלא נהגו לברך. אבל לפי האמור דלא חשיבא כמצות עשה שהזמן גרמא, לא יכון טעם זה, שהרי כתב בשו"ת שער אפרים (סי' צה) שאף האבל בימי אבלו יש לו לקדש הלבנה אם יעבר זמן ברכתה ככלות שבעת ימי אבלו, והובא בתשובת שבות יעקב שם, וכאן הנשים נמנעות בכלל מברכה זו, וכן לא יעשה.

ובשו"ת נשאל דוד (חלק ארח חיים סימן ט) למהר"ד אופנהיים זצ"ל, כתב טעם מחדש במנהג הנשים, הואיל וקדוש הלבנה הויא כקבלת פני שכינה (סנהדרין מב, א) הרי התורה פטרה הנשים מן הראיה, שנאמר 'יראה כל זכורך' (חגיגה ד, א), ומוכח שהנשים פטורות מקבלת פני שכינה. וכעין זה כתב בשו"ת קול אליהו (חלק ב' חלק ארח חיים סימן יח).

ותמוה, שהרי מצות קבלת פני רבו ברגל למדנו מהשונמית, שנאמר 'מדוע את הלכת אליו היום לא חדש ולא שבת' (ר"ה טז, ב), והרי גם המקבל פני רבו כאלו מקבל פני שכינה, וכדאיתא בירושלמי (ערויבין פרק ה' הלכה א) א, ואטו כל מה שאמרו 'כאלו מקבל פני שכינה' יהיו הנשים פטורות כדין ראייה?

ומה שכתב עוד בתשובת נשאל דוד (שם), על פי מה שכתב הרמ"א (סימן פח) שהנשים בזמן וסתן לא מברכות ולא מתפללות, לכן מנעו מהן ברכה זו. מה יענה על זמן שהנשים בטהרתן שמברכות ומתפללות. ועוד דאנן לא קיימא לן הכי, אלא כמו שכתב רב שרירא גאון בשו"ת גאונים מזרח ומערב (סימן מד) נדה מתרת להתפלל ולברך. גם בשו"ת הגאונים (שערי תשובה סימן קע) איתא: כף ראינו שהנדה מתפללת ומברכת כמנהגה אף בימי נדתה ואינה חוששת כלל כדאיתא בבכורות (כו, א) נדה קוצה לה חלה, והא ודאי שאי אפשר להפריש חלה בלי ברכה, ומה לי ברכת המצות מה לי תפלה וברכת המזון.

בש"ס, דזו ברכת הנשים. ואפשר שגם השל"ה יודה דאין קפידא כי אם בנסח הברכה הארכה של האנשים, אבל בזה אין קפידא. ומכל מקום לא נהגו כן.

ולאחר כל זה העלה מרו זיע"א, דמכל מקום ראוי ונכון שהנשים תשמענה ברכת הלבנה מפני איש המברך ויתכוננו לצאת ידי חובתו.

גדר מצות 'ברכת הלבנה'

והנה יש לעיין ביסוד המצוה, האם היא מצוה חיובית - דחייב אדם לראות את הלבנה כדי לקדשה, או שמא מצוה קיומית - שכל עוד לא ראה את הלבנה בחדושה אינו חייב לקדשה, אלא רק אם ראה אותה בחדושה - חייב לברך עליה.

ויש להעמיק ולומר את חקירתנו בנסח כזה: להצד שהיא מצוה קיומית, אזי ה'מחייב' של הברכה זה ראית הלבנה, כמו בכל ברכות הרואה. ולצד השני - המחייב של הברכה זהו עצם חדוש הלבנה, והראיה - אינה רק בגדר תנאי במצוה, שאין לברך על חדוש הלבנה ללא שיראנה קדם לכן.

ולכאורה הצד שהיא מצוה קיומית, נתמך מכף שמסתברא דאין עקר ברכה זו אלא כשאר ברכות הרואה, כמבאר ברמב"ם (ברכות י, טז) שכלל ברכה זו בהדי שאר ברכות הרואה. וגם בירושלמי (ברכות פ"ט ה"ב) כללו ברכה זו בהדי שאר ברכות הרואה, ובכל הגי ברכות כגון ראית הרים וגבעות הים הגדול קשת ברקים וכדו', בודאי אין מצוה לראות, אלא דאם רואה חייב לברך. או שמא שאני ברכה זו מכל הגי, דהוי פאלו קבל פני שכינה, והוא מחייב לראות כדי לקדש.

וכבר נחלקו גדולי האחרונים בשאלה זו, דבשו"ת נודע ביהודה (קמא או"ח סי' מא) כתב לגבי צבור שעמד באמצע קריאת המגלה,

ובאו להודיע שרואים את הלבנה ואפשר לברך עליה, ופסק להפסיק מקרא המגלה ויקדשו את הלבנה ושוב ישלימו את המגלה. ובשו"ת ספר יהושע (סי' רמד) וכן בשו"ת שנות חיים (סי' קלא) נחלקו עליו, ותמהו איך נפסיק ממצוה שכבר עסוקים בקיומה כדי לקיים מצוה שעדין לא בא זמנה ולא נתחייבו בה, דהלא כל עוד לא ראה את הלבנה בחדושה לא נתחייב לקדשה.

ונראה ברור דלדעת הנודע ביהודה, משעה שהלבנה נראית מחיבים כולי עלמא לקדשה ולהשתדל בראיתה, על מנת לקיים מצוה זו. אך כפי הנראה נקטו הגאונים שחלקו עליו, דכל עוד לא ראה את הלבנה לא נתחייב לברך עליה, וכפי הדין בשאר ברכות הרואה.

וכתב הגר"א וייס שליט"א, דנראה ברור שהיא מצוה חיובית, וכהבנה המקבילת והמשרשת, וחוזי מה עמא דבר, ושתי ראיות לדבר:

א. הנה נחלקו הפוסקים בסומא אם חייב בקדוש לבנה, דעת המגן אברהם (סי' תכו סק"א) דחייב, וכן הביא בשם המהרש"ל, ואכן כף מבאר בשו"ת מהרש"ל (סי' ע"ז). אך רבי עקיבא איגר שם הביא דעת המהריק"ש דסומא פטור, כיון שאינו רואה. וכבר כתב גם הרדב"ז (ח"א סי' שמא) דרק הרואה את הלבנה מקדשה, וכפשוטו לשון חז"ל 'הרואה את הלבנה בחדושה מברך וכו'. ובבאור הלכה כתב שם דכיון שנחלקו בהלכה זו, ישמע ברכה זו מאחרים.

הרי לו להדיא דעת המהרש"ל והמגן אברהם דאף מי שאינו רואה כלל חייב לברך, ואין הראיה מעכבת. ולשיטתם בודאי שאני ברכה זו מכל ברכות הרואה, וברכה זו מוטלת חובה על האדם כהרבה מברכות השבת. ואף החולקים לא נחלקו אלא במי שאינו רואה כלל, אך אין הכרח שנחלקו ביסוד גדר המצוה.

בבאור הלכה (סימן ריח סעיף א') דאם לא ברך על הראייה הראשונה - הפסיד ברכתו ושוב אינו יכול לברך על ראייה נוספת. וכבר נחלקו בזה הקדמונים, דהבית יוסף הביא שיטת רבנו מנוח דאינו מברך על ראייה שנייה, וכן כתב בשו"ת הרדב"ז (ח"א סי' ש"ט), ודעת הרמ"א שם דמברך, וכן כתב בשו"ת מהרי"ל (סימן קמג). ויש לתמוה לפי זה דבקדוש לבנה לא שמענו בזה קפידא, ומעשים בכל יום שאין אנו מברכים על הלבנה בראייה ראשונה אלא לאחר זמן. ויתירא מזו כתב הרמ"א שם בשם תרומת הדשן דנכון להמתין עד מוצאי שבת ולקדש את הלבנה מבשמים, ולא לקדשו בימות החול, ויסוד שיטתו דמצוה מן המבחר דוחה זריזין מקדימין (ע"ג מש"כ בספר "אשיחה בחקירי' שמות עמ' צז), הרי דאין בזה אלא דין זריזות. אך הרי נתבאר דבשאר ברכות הראויה יש בזה קפידא מעקר הדין.

איברא דבתשובות והנהגות להגר"מ שטרנבוף (ח"ב סי' ר"ח) הביא דבכת"י לתלמידי הגר"ח מוולוז'ין העידו בשמו ובשם בעל 'שאגת אריה' דאכו גם בקדוש לבנה חייב אדם לקדש הלבנה תכף לראייתה. ומה שכתב הרמ"א לקדש במוצאי שבת, היינו דאין לראותה עד מוצאי שבת. ולכאורה זהו פרוש רחוק ומחדש, ובאמת לא מצינו באחד מהפוסקים לדורותיהם שיעלה הלכה זו על הכתב, ומדשתקו רבנן שמע מינה לא ניחא להו.

ומשום כך נראה ברור דבאמת אין ברכה זו דומה לשאר ברכות הראויה, ובקדוש לבנה אין הברכה מחייבת אלא חדוש הלבנה, אלא שהראייה היא תנאי לברכה. ופשוט לפי זה דדין ברכה זו כדין כל מצוה שיש זמן מגדר לקיומה, וכמילה ביום השמיני, דכל זמנו כשר, וזריזין מקדימין למצוות.

והנה, בקבץ 'הנאמן' (שנת תשט"ז) דן הרב יעקב מאיר זהר (פישרש"י) קמיה הגרא"ז מלצר זצ"ל, בדברי המגן אברהם הפוסט

אמנם מצינו מעשה בגמרא, דרב ששת שהיה סומא ברך על ראיית מלך, שהיא ודאי 'ברכת הרואה' גרידא, וכן איתא שם (ברכות נח, א בתרגום ללשה"ק): "רב ששת סגי נהור היה, הלכו כל בני העיר לקבל פני המלך, והלך עמם רב ששת. מצאו אותו המין, אמר לו בלשון רמיזה: "הכדים השלמים הולכים לנהר לשאב מים, השבורים להיכון?" (כלומר: אף אתה שאתה סומא ולא תראהו, להיכן תלך? רש"י) אמר לו: ראה שאני יודע יותר ממך. עברה הפמליה הראשונה בקול רעש, אמר המין: בא המלך. אמר לו רב ששת: לא בא. עברה הפמליה השנייה בקול רעש, אמר המין: עכשיו עבר המלך. אמר לו רב ששת: לא עבר. עברה פמליה שלישית, ושקט השתרר, אמר לו רב ששת: ודאי עכשיו בא המלך. אמר לו המין: מהיכן לך? אמר לו: 'מלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא', וכתב (מ"א יט, צא): "ועמדת בהר לפני ה' והנה ה' עבר ורוח גדולה וחק מפרק הרים ומשבר סלעים לפני ה' לא ברוח ה' ואחר הרוח רעש לא ברעש ה' ואחר הרעש אש לא באש ה' ואחר האש קול דממה דקה". כשעבר המלך, פתח רב ששת וברך 'ברוך שחלק'. אמר לו המין: למי שאתה לא רואה אתה מברך? ומה ארע בסופו? יש אומרים: רב ששת נתן עיניו בו, ונעשה גל של עצמות.

הרי דרב ששת ברך על המלך אף שסומא היה. וכבר העיר בזה במשנה ברורה (סי' רכד סקי"א) והביא בשם הפמ"ג שיברך בלי שם ומלכות. ואפשר דשאני רב ששת שידע בכח תורתו יותר מאותו צדוקי שראה בעיניו, וצריך עיון עדין.

ב. אף בעקר נראה להוכיח, דהנה בכל ברכות הראויה פשוט דחייב האדם לברך תכף לראייתו הראשונה, ואין הוא רשאי להמנע מלברך מתחלה ולברך על ראייה נוספת, דכיון שראה ענינים אלה חייב הוא לברך, לשיטת הפוסקים דברכות אלו של חובה הן. ויתירא מזו כתב

ועל כל פנים מסקנת הדברים ברורה, דברכת הלבנה הוי מצוה גמורה, שהמחייב שלה הוא חדוש הלבנה, והראיה - אינה אלא תנאי קאמור.

סומא בברכת הלבנה

והנה הגר"א וייס שליט"א הזכיר בקצרה דעות הפוסקים בענין סומא בברכת הלבנה, והכרעת ה'באור הלכה' דישמע ברכה מאחרים. וענין למרן מאור ישראל זיע"א בשו"ת יחנה דעת (חלק ד סימן יח בהערה) שהאריך בזה, ומסיק גם כן להלכה דסומא לא יברך בשם ומלכות, ונכון מאד שישמע מפי שליח צבור המברך, ויצא ידי חובה לכל הדעות.

וראוי להביא דבריו בענין זה:

כתב בשו"ת מהרש"ל (סימן ע"ז) שסומא רשאי לברך ברכת הלבנה, ואף על פי שכתב ראבי"ה בפירק ב' דמגלה שסומא אינו מברך במוצאי שבת בורא מאורי האש, שצריך שיראה השלהבת וישתמש לאורה, וגם בברכת הלבנה אמרו שצריך שיאיתו לאורה, מכל מקום לא אמרו שצריך שהוא יראה ויהנה מאורה, אלא שהעולם יאיתו לאורה, כי ברכה זו על בריאת העולם וחדושו נתקנה, ודומה למאי דקיימא לו (במגלה כ"ד ע"א) שסומא יכול לברך יוצר המאורות, (מפני שהוא נהנה ממה שאחרים רואים המאורות, ויורוהו הדרך אשר ילך בה. טור ושלחו ערוך סי' סט סעיף ב').

אולם המהריק"ש בהגהותיו (סימן תכ"ו) כתב, שמדקדוק לשון חז"ל שאמרו 'הרואה לבנה בחדושה', נראה שסומא אינו מברך. (וצ"ו למה שכתוב בשלחו ערוך סוף סימן רצ"ח, שאין הסומא מברך בורא מאורי האש).

והמגן אברהם והפרי חדש (סימן תכ"ו) פסקו כהמהרש"ל ודלא כמהריק"ש. וכן פסק הגאון רבי יהודה עייאש בספר מטה יהודה חלק

נשים מברכת הלבנה מדין מצות עשה שהזמן גרמא, והביא דהקשה הגרא"ז "מאי מצות עשה שהזמן גרמא שיך ביה? הרי בכלל אין מצוה לצאת לרחוב ולברך, רק אם יוצאים ורואים חייבים לברך, כמו בשאר ברכות הנהגין שאין מצוה לברך 'שהכל' וברכה אחרונה, רק אם ברצונו לאכל חייב לברך, ואם כן מאי מצות עשה שיך ביה".

והפוסק שם הביא ראיה מדברי רש"י שקדוש לבנה לא הוה כשאר ברכות הנהגין, דאם אכל מחייב לברך אבל אין עליו חובה או מצוה לאכל, מדאמרין בסנהדרין דף מ"ב: תנא דבי רבי ישמעאל אלמלא זכו ישראל להקביל פני אביהם שבשמים כל חדש דין, ופרש"י דין אלו לא זכו למצוה אחרת אלא לזו. על כל פנים אנו רואים שרש"י מכנה 'קדוש לבנה' כמצוה.

והעיד ששאל בזה את מרן בעל החזו"א זצ"ל, אם קדוש הלבנה הוא כברכת הנהגין או לא, ואמר לו דבדאי אין זה דומה לשאר ברכות, והנה מצוה גמורה, ואין צריך להביא ראיה מרש"י, רק עצם הגמרא: אמר רב אסי כל המברך על החדש בזמנו כאלו קבל פני השכינה (שם), וכן הגמרא אלמלא זכו בני ישראל להקביל פני אביהם שבשמים וכו', אם כן חזינו דהוה מצוה גמורה.

ואכן הדברים מגמגמים, וכפי שמעיר הגר"א וייס שליט"א, דאם פונת הגרא"ז מלצר לומר דבמצוה קיומית לא שיך דינא דמצות עשה שהזמן גרמא, זה אינו נכון, דהלא גם ציצית הוי מצות עשה שהזמן גרמא, למאן דאמר לילה לאו זמן ציצית, כמבאר בקדושין (ד), א) אף דאינה חיוב אלא אם כן לובש ד' כנפות. ולומר דליכא מצוה לכל בברכת הלבנה, והוי רק כברכת הרואה גרידא, אף זה לא נתן להאמר על פי המקורות שקתבנו. ומה שהוכיח מאמרו 'כאלו קבל פני שכינה', הלא נאמר גם כן (ירושלמי ערוכין א, א) "כל המקבל פני חברו כאלו קבל פני השכינה".

ב' (דף ל"ה ע"ב). וכן כתב בשו"ת שדה הארץ חלק ג' (חלק ארח חיים סימן ט').

והנה הגאון החסיד רבי אליהו הכהן, בעל שבט מוסר, בספר ידו בכל (סימן שצ"ג) חקר בענין דור המדבר שהענין היה מכסה אותם, ולא ראו שמש ביום, ולא ירח בלילה, וכמו שכתב רבנו בחיי בפרשת בא בשם רבנו חננאל, אם כן היאך היו מברכים ברכת הלבנה בכל חדש וכו', ודוחק לומר שהיו יוצאים חוץ למחנה כדי לברך, ואפשר שאף דקיימא לן שאם הלבנה מכסה בעבים ואינה נראית אין לברך עליה, מכל מקום דור המדבר שכל ארבעים שנה לא ראו הירח כלל, כי עמוד האש היה מכסה אותם בלילה, דין סומא היה להם, וכדעת מהרש"ל שסומא מברך ברכת הלבנה, ודלא כמהריק"ש.

וקשה, שהרי מהרש"ל נתן טעם לדבריו משום שאף על פי שצריך שיאותו לאור הירח, כיון שאחרים נהנים ממנו, גם הסומא יכול לברך, שגם לו יש הנאה בעקיפין על ידי שאחרים יורוהו הדרך אשר ילך בה, וכדין ברכת יוצר המאורות, (וכמו שאמרו במגלה כ"ד ע"ב). אם כן דור המדבר שלא נהנו כלל מאור הירח, אף למטוניה דמר לא היה להם לברך ברכת הלבנה, וחזר דינם לדמותו לדין כשהשמים מכסים בעבים, ולא דמי לסומא כלל. ואפשר שאז עדין לא נתקנה ברכת הלבנה בכל חדש. ועי' בס' יפה ללב (ח"ג דף קמ"ו ע"ב) ודו"ק.

ובשו"ת דבר שמואל אבוהב (סימן רמ"ב) כתב, שיש להשיב על ראית מהרש"ל בזה, ופסק כדעת מהריק"ש שאין מברך. ומרן החיד"א במחזיק ברכה (סימן רכ"ט סק"ו) כתב, שמדברי הרדב"ז (סימן שמ"א) משמע כדברי מהריק"ש שהסומא לא יברך ברכת הלבנה. והגם שהמהרש"ל בתשובה כתב שמברך, מכל מקום ספק ברכות להקל. וכן פסק בשלמי צבור (דף רל"א ע"ג). ובבן איש חי שנה ב'

(פרשת ויקרא אות כ"ד). וכן כתב הרב פני צחק אבולעפניא (במערכת ל' אות קס"ד). והשיג על הבית עובד שפסק שסומא מברך ברכת הלבנה, שאיך שכח הכלל דספק ברכות להקל, וכמו שכתבו המחזיק ברכה ושלמי צבור הנ"ל.

ובשו"ת שואל ונשאל חלק ב' (סימן ח') הקשה גם כן על הבית עובד שהרי מהריק"ש חולק על מהרש"ל. והדבר שמואל (סימן רמ"ב) כתב לפקפק בראית מהרש"ל, והבית עובד עצמו משתמש הרבה מאד בכלל ספק ברכות להקל. ושוב כתב לצדד שאולי כיון שהיא כברכת הודאה או כשגוף המצוה ברכה לא שייך הכלל ספק ברכות להקל וכו'. ובסוף דבריו הביא דברי המחזיק ברכה ושלמי צבור שכתבו בזה דספק ברכות להקל, וישמע מהשליח צבור ויצא ידי חובה. ושכן כתבו החסד לאלפים והרב בן איש חי והמשנה ברורה והפך החיים. ומשמע שכן מסקנתו דספק ברכות להקל.

זמן ברכת הלבנה

כידוע, מנהג הספרדים לברך ברכת הלבנה רק כעבור שבועה ימים שלמים מעת לעת מזמן המולד. והנה, דן מרן הראשון לציון זיע"א בשו"ת 'יחנה דעת' (ח"ב סימן כד) האם רשאי אדם לברך ברכת הלבנה לפני שיעברו עליה שבועה ימים מהמולד?

דברי הראשונים בזה

כתבו תלמידי רבנו יונה (ברכות כא, א): "במסכת סופרים (פ' כ) אמרו "מברכים על הלבנה משתתבשם", ופרשו בו כמה פרושים: יש אומרים עד מוצאי שבת שמברכין על הבשמים, ואין זה מתקבל כלל, דמה טעם הוא זה לתלות הדבר במוצאי שבת, שהרי פעמים שיהיה ראש חדש יום ראשון, ולמה ימתין מלברך עד מוצאי שבת? ויש מפרשים

אבל הרמב"ם (ברכות י, יז) כתב, אם לא ברך עליה בלילה הראשון מברך עליה עד ט"ז בחדש. וכן מוכח בפרוש רש"י (סנהדרין מא, ב). וכן כתבו המאירי סנהדרין שם, והסמ"ג (עשיו כז), ובפרוש הרשב"ץ (סוף פרק ד דברכות), ובשו"ת מהר"ם ריקאנטי (סי' פו). ומשמע שאפלו בלילה הראשון יכול לברך. וכן כתב המגן אברהם (סי' תכו ס"ק יג) בשם ספר הקנה, שמצוה מן המבחר לקדש הלבנה בלילה הראשון.

ואולם בזהר הקדוש (פרשת פי תשא דף קפח, א) איתא: ולבתר דאתחזיא סיהרא דיאותו לאורה מברך עליה ברוך אתה ד' אלקינו מלך העולם אשר במאמרו וכו'. משמע שצריך שתהיה ראויה להנות מאורה. (ועין בניצוצי אורות שם). וכן בספר האשכול חלק ב' (עמוד ט) כתב, שאין לברך על הירח כשהוא קטן. ועין בנחל אשכול שם. ובסדור רב סעדיה גאון (עמוד צ) כתב, ועל הירח מברכים מן הלילה הרביעי עד י"ד (ועד בכלל).

דעת מרן ז' ימים - כמנהג המקבליים

וכתב מרן הבית יוסף (או"ח סי' תכו): והר"י ג'יקטיליא, בעל 'שערי אורה', כתב בתשובה שעל פי הקבלה אין לברך על חדוש הלבנה עד שיעברו עליה ז' ימים. וכן פסק מרן בשלחן ערוך (או"ח תכו, ג).

והביא הב"ח (סי' תכו) שיש סמך לזה ממה שאמרו בסנהדרין (מב, א): אמר רבי יוחנן, כל המברך על החדש בזמנו כאלו מקבל פני שכינה, כתיב הכא 'החדש הזה לכם', וכתוב התם 'זה אלי ואנוהו'. ולכאורה למה היה צריך רבי יוחנן לומר בזמנו, והרי ברור שאין לברך לאחר שעבר זמנו. אלא ודאי שרוצה לומר שצריך להמתין עד לעקר זמנו, דהיינו לאחר שתקבל הלבנה אורה משבעת הימים, שאז הוא כמקבל פני שכינה. מכל מקום יש להוכיח להפך מהגמרא (סנהדרין מא, ב): אמר רבי יוחנן, עד כמה מברכין על

'שיתבשם' מלשון חפה, ודומה לו 'עביד בוסמא לבריה', כלומר עשה חפה לבנו, ורוצה לומר משעה שתעשה כמו חפה שהיא גדולה קצת ומאירה סביבותיה. ונראה למורי הרב נר"ו (רבנו יונה) שפרושו משתמק, מלשון לבסומי קלא, הכי נמי רצונו לומר משעה שמתוק האור שלה ואדם נהנה ממנו, שזהו אחר ב' ימים או ג', אבל ירח בן יומו מתוך קטנותו אין האור שלה מתוק, שאין אדם נהנה ממנו.

והאבודרהם (בהלכות ברכות שער ח, דף צד ע"ב) כתב: אמרינן בירושלמי, אין מברכין על הירח עד שיתבשם, יש מפרשים עד מוצאי שבת שיברך על הבשמים, ויש מפרשים עד שיהיה האור שלו מתוק ואדם נהנה ממנו. וזהו הפרוש הנכון. ואמרו במסכת סופרים, אין מברכים על הירח אלא במוצאי שבת כשהוא מבשם בכלים נאים. וכן כתב רבנו ירוחם (נתיב יא חלק א).

וזו לשון המאירי בסנהדרין (מא, ב): יש שנהגו שלא לברך ברכת הלבנה עד מוצאי שבת הראשון לחדושה, ולמדו זה ממה שאמרו בתלמוד המערב, אין מברכים על הלבנה עד שיתבשם. ופרשו בה עד שיברכו על הבשמים במוצאי שבת. ואיני יודע טעם לדבר. ויש מי שמפרש שהוא כענין 'עבד בוסמא להלולא', והוא עגול האפריון של חתנים העשוי כמין יתר, והוא כענין מה שאמרו בגמרא כ'אן למי שאומר עד שבעה, שתעשה כיתר, ואין הלכה כו, אלא עד שתעשה כנפה, והוא עד ששה עשר יום לחדש. ומכל מקום במסכת סופרים שנויה בהדיא כדעת ראשון, שאמרו שם, אין מברכין על הירח אלא במוצאי שבת כשהוא מבשם וכליו נאים.

ועין בשו"ת זקן אהרן (סימן כח), שהביא לשון ירושלמי: אין מברכין על הירח עד שיתבשם אורו, שנאמר (קהלת יא ז) ומתוק האור וטוב לעיניו.

בשלתן ערוף שלא לברך אלא עד שיעברו שבועה ימים. והגאון בעל ישועות יעקב (סי' תכו סק"ז) כתב על דברי מרן השלתן ערוף, לכאורה הדבר תמוה מהגמרא סנהדרין (מא, ב), וכנ"ל, ומצאתי שהרגיש בזה בשו"ת הרמ"ע (סי' עח), ותרץ שהאומר עד שבועה ימים היינו על תחלת זמנה, והאומר עד ט"ז היינו סוף זמנה. אבל כל זה אינו במשמע.

אולם מרן החיד"א במחזיק ברכה (סי' תכו סק"ב) הוכיח מדברי המאירי שהבין דברי הגמרא כפירוש הרמ"ע מפאנו. ועין עוד בספרו טוב עין (סי' יח אות עו) שהביא הגהה כת"י לאחד קדוש שכתב, שדברי מרן בשלתן ערוף הם על פי הקבלה, כמו שכתב בבית יוסף בשם מהר"י ג'יקטיליא. אבל מצד הדין הדבר פשוט שאדרבה נכון להקדים קדם שיעברו עליה שבועה ימים, להוציא עצמו ממחלוקת, דהא רב יהודה אמר עד שבועה ונהרדעי אמרי עד ט"ז, ואף על פי שהלכה כנהרדעי, הרוצה להוציא עצמו ממחלוקת ודאי שיפה עושה. ותמה על מרן הש"ע שהוא נאמן ביתו של הרמב"ם, וכאן לא השגיח בדבריו שסובר שלכתחלה מברך ביום הראשון, ואף שהרוצה לחוש למה שאמרו במסכת סופרים להמתין שלושה ימים יכול לעשות כן, אבל להמתין לכתחלה עד אחר שבועה ימים, זה תמוה מאד. וכתב על זה מרן החיד"א, דלא קשה מיד, שמרן סובר שאלו הוה שמיע ליה להרמב"ם שעל פי הקבלה צריך להמתין שבועה ימים, גם הוא היה פוסק כן. אלא שבימי הרמב"ם לא נתגלו תעלומות חכמה. וכבר הרמ"ע מפאנו סי' ע"ח פרש הסוגיא לפי סברא זו. ושוב מצא להמאירי שגם כן פרש כן.

ובשו"ת עולת שמואל (קוידר, סי' ס) גם כן תמה מאד על מרן הש"ע בזה. ולפי מה שכתב מרן החיד"א ניחא, ותשקט הארץ.

וראה בספר מגיד מישורים (על שיר השירים), שהמגיד גלה לו למרן הבית יוסף, שעל פי

החדש, עד שתתמלא פגימתה, וכמה, אמר רב יהודה עד שבועה. ונהרדעי אמרי עד ששה עשר. ופרש רש"י, עד כמה מברכין, אם לא ברך היום יברך למחר. ומבאר שלדעת רב יהודה מברך בכל יום ויום עד שבועה ימים, ונהרדעי אינם חולקים עליו בזה, אלא שמוסיפים עד ליום ט"ז. וכן מבאר בדברי רבנו יונה שיש לברך אחר ג' ימים, וכן קבלתי מרבתי לברך אחר ג' ימים, וכן נהגו כל הקדמונים שלא להחמיץ המצוה, אלא לקדשה במוצאי שבת כעבור שלושה ימים. עד כאן דברי הב"ח.

וכן כתב הב"ח בתשובה (סי' ס"פ), וכן הסכים הפרי חדש (סי' תכו), וגם הוא הוכיח במישור מדברי הגמרא הנ"ל, שיכולים לברך קדם שבועה ימים מהמולד.

אולם בשו"ת הרמ"ע מפאנו (סי' עח) כתב, שקרוב לשמע הפרוש מה שאמרו במסכת סופרים (פרק כ) שאין מברכים על הירח עד שתתבשם, רצונו לומר עד שבועה ימים, לפי שפגימתה גנאי הוא לה, ואז אינה נפרת כל כך, וליל שביעי ראוי לברך בו. ובזה פרש בדרו מחדשת דברי הגמרא שהזכרנו לעיל: "אמר רבי יוחנן, עד כמה מברכין על החדש, עד שתתמלא פגימתה, וכמה, אמר רב יהודה עד שבועה. ונהרדעי אמרי עד ששה עשר", דמי שאומר עד שבועה - רצונו לומר שלא יברך עד שבועה ימים, ואנו דוחקים ומעמידים את סברתו אליבא דהלכתא, שאינו חולק על מי שאומר שמברך עד ששה עשר, אלא מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, דמברך משבועה ועד חמשה עשר בלילה (וששה עשר בכלל השלילה). נמצא דכאשר לא נברך קדם שבועה למולד ולא מששה עשר ואילך, יצאנו ידי חובת שתי הדעות בסנהדרין (מא, ב) שפרשו דברי ר' יוחנן שאמר עד שתתמלא פגימתה.

ובשו"ת חתם סופר (חאו"ח סי' קב) קלט דברי הרמ"ע בזה. וכתב שכן נוהגים לדקדק היכא דאפשר לעשות כמו שפסק מרן המחבר

שִׁמְפִיָּהֶם אָנוּ חַיִּים, רַבְּנֵי הַרְשׁ״שׁ וּמְרֹן הַחַיִּי״א, וְכֵן הִגְאֹן רַבִּי זְלַמֵּן בַּעַל הַתְּנִיָּא בְּסִדּוּרֵי. וַיֵּשׁ לְתַמָּה עַל הַשְּׂדֵי חֲמֵד (מַעֲרַכַת מִכָּל קַדְוֹת חֲסִידֵי), שְׁעָבַר בְּשִׁתִּיקָה עַל דְּבָרֵי הַזְהָר חֵי הַנְּ״ל, וְלֹא זָכַר שֶׁר דְּבָרֵי הַפּוֹסְקִים הַנְּ״ל.

וְעַיִן לְהִגְאֹן מִמוֹנְקָאטְשׁ בְּנִמוּקֵי אֲרַח חַיִּים (ס״י תכ״ו סק״ד) שְׁהָאֲרִיף לְמַעֲנִיתוֹ לְהַשִּׁיג עַל דְּבָרֵי הַזְהָר חֵי הַנְּ״ל. וְכֵן הִרְהִיג רַבִּי רְאוּבֵן מְרַגְלִיּוֹת בְּסִפּוּר נֶפֶשׁ חַיָּה (ס״י תכ״ו ס״ד) תַּמָּה לְכַוֵּן עַל הַזְהָר חֵי הַנְּ״ל מִדְּבָרֵי מְרֹן הַבַּיִת יוֹסֵף בְּשֵׁם מִהַר״י גִּיקְטִילִיָּא. וּמֵה גַם שְׁהַמְגִן אֲבָרְהָם ס״ק יג הִבִּיא כֹּן מִהֲגָהוֹת מִיְמוֹנֵי וְהַרְמִ״ע מִפְּאֵנוּ. (אֲרִי נִרְאָה שֶׁהוּא טְעוּת סוֹפֵר בְּמַגֵּן אֲבָרְהָם, כִּי בְּהֲגָהוֹת מִיְמוֹנֵי לֹא נִמְצָא דְּבָרֵי זֶה, וְצָרִיף לֹאמֵר הֲגָהוֹת מְנַהֲגִים*).

וְעַל כָּל פְּנִינֵי רַבִּים מְגִדּוּלֵי הַמְּקַבְּלִים קִיְמוּ וְקִבְּלוּ דִּין זֶה, וּמִי לֵנוּ גְדוּל מִהַרְשׁ״שׁ נֶאֱמָן בֵּיתוֹ שֶׁל רַבְּנֵי הַאֲר״י, וְכָל רֵז לֹא אָנִיס לִיהִ. וְכִמּוֹ שֶׁכָּתַב מְרֹן הַחַיִּי״א בְּסִפּוּר שֵׁם הַגְּדוּלִים (מַעַ׳ גְּדוּלִים, אוֹת שׁ׳ ס״ק יז), מְקַצֵּת שְׂבָחוֹ. וְרִאָה עוֹד בְּשׁוֹ״ת חַיִּים שָׂאֵל ח״ב (ס״י יט וכו״ה). וּבְשׁוֹ״ת יוֹסֵף אֲמַץ (ס״י נד). וּבְדְבָרֵי הִגְאֹן רַבִּי יוֹסֵף חַיִּים בְּשׁוֹ״ת רַב פְּעֻלִים ח״ג (סוּד יְשָׁרִים ס״י ד). עַיִן שָׁם.

דְּעוֹת הַפּוֹסְקִים הַמְּקַבְּלִים בְּעֵנֵי זֶה

וְהוּא אֲמַת שְׂרָבִים וְכֵן שְׁלֵמִים מְגִאוּנֵי אֲשַׁכְּנִז חוֹלְקִים עַל פְּסַק מְרֹן הַשְּׁלַחַן עֶרוּף, וְסוֹבְרִים שֵׁשׁ לְקַדֵּשׁ הַלְּבָנָה מִיָּד לְאַחַר שְׁלוּשָׁה יָמִים, וְכִמּוֹ שֶׁכָּתַב הַלְּבוּשׁ, וְהַבְּ״ח, וְהַטְּ״ז, וְהַמַּגֵּ״א, וְהַפְּר״ח. וְכֵן כָּתַב בְּסִפּוּר מְאוּרֵי אוֹר (בְּאֵר שְׁבַע, דף קיח ע״א) שֶׁפְּסַק מְרֹן הַשׁ״ע בְּזֶה תַּמוּהָ מְאֹד, שֶׁהוּא נֶגֶד הַשׁ״ס וְהַפּוֹסְקִים. וְאֵף בְּסִפּוּר הַקְּנָה׳ שֶׁהִיא מְקַבֵּל גְּדוּל כָּתַב שְׁמִצּוֹה מִן הַמְּבַחֵר לְקַדֵּשׁ מִרְאֵשׁ חֲדָשׁ (הוֹבָא בַּמַּגֵּ״א). וְרַבְּנֵי הַבַּיִת יוֹסֵף הֶעֱתִיק דְּבָרֵי מִהַר״י גִּיקְטִילִיָּא וְהִתְעַלַּם מִכָּל הַנְּ״ל.

הַקְּבֵלָה אֵין לְבָרוּ עַל הַלְּבָנָה אֶלָּא לְאַחַר שְׁיַעֲבֵרוּ עָלֶיהָ שְׁבַע יָמִים וְכוּ׳. וְכֵן כָּתַב הִגְאֹן הַמְּקַבֵּל רַבִּי שְׁלוֹם שְׂרַעֲבִי, בְּסִדּוּר הַרְשׁ״שׁ, שֶׁאֵין לְקַדֵּשׁ הַלְּבָנָה אֶלָּא עַד שְׁיַעֲבֵרוּ עָלֶיהָ שְׁבַע יָמִים שְׁלֵמִים מִהַמוּלָד. וְכֵן כָּתַב הִגְאֹן רַבִּי זְלַמֵּן בַּעַל הַתְּנִיָּא בְּסִדּוּרוֹ. (וְהוֹבָאוּ דְּבָרֵיהֶם בְּכַף הַחַיִּים ס״י תכ״ו ס״ק סא).

וְהִנֵּה בְּסִפּוּר אֲרַחוֹת חַיִּים (ס״י תכ״ו ס״ק טז) הִבִּיא מֵה שֶׁכָּתַב בְּמִקְדָּשׁ מְלָךְ עַל הַזְהָר (פְּרִשְׁתָּ וְאֲרִא ל, ב) בְּשֵׁם חֲמֵדֵת יָמִים: קִבְּלָנוּ מִרַבְּנֵי הַאֲר״י ז״ל שֶׁלֹּא לְקַדֵּשׁ הַלְּבָנָה עַד שְׁבַע לְמוּלָד, וְאֶפְלוּ בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת, וְכֵן רְאִיתִי לְבָאִים בְּסוּד ה׳, דְּלֹא חֲשִׁשׁוּ לְטַעַם שֶׁלֹּא לְהַחֲמִיץ הַמִּצּוּהָ, וְלֹא לְטַעַם שֶׁרַב הַצְּבוּר מִתְּקַבְּצִים אֲז, וְלֹא לְטַעַם שֶׁהֵם מְבַשְּׂמִים, וּמִיָּנָה לֹא תִזְוַע.

וְהִבִּיא שָׁם, דְּכָתַב עַל זֶה מְרוּרוֹת בְּסִפּוּר ׳זֶה־ר ח׳׳ לְצַדִּיק מְקוֹמְרָנָא זִיע״א (פְּרִשְׁתָּ וְאֲרִא דף לח ע״ג), שֶׁשָּׁקַר עֲנָה הַחֲמֵדֵת יָמִים בְּזֶה, וְזִיל קָרִי מֵה שֶׁכָּתַב אוֹדוֹתֵינוּ מִהַר״י עֲמֻדִין, אֲשֶׁר קָנָא עָלָיו קִנְאָתָה ה׳, כִּי אֵין מְזָה זָכַר בְּדְבָרֵי הַאֲר״י ז״ל, וְאֲדַרְבֵּה כָּתַב בְּפָרִי עֵץ חַיִּים, בְּרִכַּת הַלְּבָנָה אָנוּ אוֹמְרִים אוֹתָהּ בְּר״ח וְכוּ׳, וְלָכֵן מִצּוּהָ לְקַדֵּשׁ הַלְּבָנָה אֶפְלוּ בְּלִיל רֵאֵשׁ חֲדָשׁ. וְכָתַב דְּאֵלוּ יָדַע בִּימֵי חֲרָפוֹ שְׁמִנְהָ זֶה נִתְפַּשֵּׁט עַל פִּי סְבֵרַת הַחֲמֵדֵת יָמִים, הִיא נוֹהֵג לְקַדֵּשׁ בְּרֵאֵשׁ חֲדָשׁ מִיָּד, אֶלָּא שֶׁהִיא סְבוּר שֶׁהוּא עַל פִּי מְרֹן הַבַּיִת יוֹסֵף. וְכַעַת אֵי אֶפְשָׁר לוֹ לְשַׁנּוֹת בִּימֵי הַזְּקָנָה. [וְהָא דְּהִבִּיא כֹּן הַבַּיִת יוֹסֵף בְּשֵׁם מִהַר״י גִּיקְטִילִיָּא - הִלָּא הַזְּהִיר הַאֲר״י שֶׁאֵין לְקַבֵּל לְהַלְכָה דְּבָרֵי הַמְּקַבְּלִים הַקְּדוּמוֹנִים].

וְכָתַב מְרֹן זִיע״א, דְּבַחְנָם הַגְּדִיל הַמְּדוּרָה, שְׁהָרִי כָּאֵן סְבֵרַת מִהַר״י גִּיקְטִילִיָּא שֶׁקְּבָעוּ מְרֹן בְּשַׁלְחֹן עֶרוּף, שֶׁאֵין לְקַדֵּשׁ הַלְּבָנָה אֶלָּא עַד לְאַחַר שְׁבַע יָמִים. וְכֵן כָּתַב הַרְמִ״ע מִפְּאֵנוּ בְּתִשְׁבּוּבָה, (וְכֵן כָּתַב עוֹד בְּסִפּוּר אֶלְפִסִּי זוּטָא ספ״ד דְּבִרְכוֹת, וּבְסִפּוּר עֲשָׂרָה מְאֲמָרוֹת מְאֲמָר אִם כָּל חֵי ח״א ס״י יט). וְכֵן כָּתְבוּ גְּדוּלֵי הַמְּקַבְּלִים

יוסף פסק בשם בעל ‘שערי אורה’ שעל פי הקבלה לא יקדש הלבנה אלא עד לאחר ז’ ימים, וכן פסק במשנת חסידים (מסכת מוצ”ש פ”א, ב) מכל מקום למעשה ראינו שהאדמו”ר ה’צמח צדק’ זיע”א לא היה מקפיד בימי החרף להמתין עד אחר ז’ ימים, ונראה הטעם מפני שאין לזה הכרח מקבלת האר”י ז”ל, ולא מן הגמרא, רק שכן קבלו איש מפי איש. ובסדור האר”י כתוב: כתבו המקבלים וכן איתא ברעיא מהימנא פר’ פנחס, שאין לקדש הלבנה עד אחר ז’ ימים למולד. ובאמת ברעיא מהימנא שם (דף רמח ע”א) נמצא כן רק לענין קרבנות ראש חודש, ועל כל פנים אחר ג’ ימים נקרא דאתחזיא סיהרא דיאותו לאורה, כמו שכתב ברעיא מהימנא (כי תשא דף קפח, א). ומאחר שאין לזה הכרח מפרש מהזהר והאר”י ז”ל, הגם שמון הראוי לנהג כדברי השערי אורה, ומשנת חסידים, ופסק השלחן ערוך, מכל מקום במדינותינו בימות החרף שמצויים עננים הרבה, וקרוב שתעבר עונתה ולא יראנה, אין להמתין עד לאחר ז’ ימים.

ועין עוד בספר שלמי צבור (דף רלב ע”ג) שהביא דברי הב”ח והפר”ח שהש”ס חולק על הקבלה בזה, וסיים: שלפי מה שכתב הרדב”ז בתשובה ח”ד (סי’ פ): ויש בידי כלל גדול שבכל דבר שונכתב בגמרא או הפוסקים, הפך ממה שכתב בספרי הקבלה, אני מורה בו (כד’ הפוסקים) ולא אחוש למה שכתבו המקבלים, ומכל מקום לעצמי אם הוא חומרא אני נוהג אותו, ואם קולא לא אחוש לו. לפיכך גם כאן ראוי לנהג לחומרא כדברי מהר”י ג’קטיליא וסיעתו, אבל אין להכריח לנהג כן למי שאינו רוצה לנהג כדבריהם, כיון שהתלמוד שלנו חולק על דברי המקבלים בזה.

כיצד נטה מרן מהמבאר ש”ס?

והנה בספר באר יעקב (דף יד ע”ב) כתב לישיב פסק מרן השו”ע, שפסק שלא כהש”ס

והניף ידו שנית במאורי אור (עוד למועד דף קעא ע”ב), לדחות גם פרוש הרמ”ע מפאנו שכתב להשוות דברי הש”ס עם המקבלים, שאינו כלום למעין וכו’, עין שם. (וכבר הזכרנו לעיל שמרו החיד”א מצא סיוע להרמ”ע מפאנו מדברי המאירי).

גם בשו”ת שמלת בנימין (דף קעו ע”ב) כתב, שהעקר להלכה כדברי המגן אברהם והפרי חדש לקדש אחר ג’ ימים, אלא אם כן סמוך למוצאי שבת והוא בימי הקיץ יש נוהגים להמתין עד מוצאי שבת, ועין בשו”ת חכם צבי סי’ קו בשם התרומת הדשן, אבל מדינא יש לברך מיד אחר ג’ ימים. וכן העלה בשו”ת עולת שמואל (סי’ ס). ובשו”ת יד הלוי (חאו”ח סי’ עה). וכן פסק הרה”ג יחיא צאלח בשו”ת פעלת צדיק ח”ג (סי’ רסד). ע”ש.

וכן פסק בערוך השלחן (סי’ תכו ס”ק יג), ושכן המנהג. והוסיף במסגור, שמרן הבית יוסף פסק כן על פי חכמי הקבלה, המפרשים בגמרא שהאמוראים אינם חולקים, ומי שאומר ‘עד שבעה’ קאי אתחלת הזמן, ומי שאומר ‘עד ששה עשר’ הוא סוף הזמן. וכן נוהגים רבים כסבא זו. וטוב לנהג כן במקומות שאין העננים מצויים, אבל במדינותינו קשה לנהג כן, ובפרט בחדשי חשוון וכסלו.

ובספר ישועות יעקב (סי’ תכו סק”ו) סיים: ומנהגי בימות החרף ובפרט בחדש כסלו שמצויים עננים הרבה, לקדש הלבנה מיד לאחר שלושה ימים, ואפלו בימות החל, ולא להמתין למוצאי שבת, אבל בשאר חודשים ובפרט בימי הקיץ, אין אני מקדש הלבנה אלא עד שבעה ימים. וכן נראה לי נכון לדינא. וכיוצא בזה כתב בשו”ת חתם סופר (חאו”ח סי’ קב), שכן נוהגים לדקדק היכא דאפשר, שלא לקדש אלא לאחר שבעה ימים.

ובספר שער הכולל (פרק לג סי’ ב), להג”ר אברהם דוד מו”ץ ניקולייב [מחסדי ליובאוויטש] כתב, שאף על פי שמרן הבית

לבטלה במי שמברך תוך ז', וכדמוכח גם כן מדברי השלמי צבור וכל האחרונים הנ"ל.

מנהג הספרדים

ומכל מקום אנו נוהגים להקפיד בדרך כלל שלא לקדש הלבנה אלא לאחר שבעה ימים שלמים, וכדברי המקבילים ומרו השלחן ערוך, וכן הכריע מרו החיד"א בספר עבודת הקדוש (מורה באצבע אות קפב; וכן העירו במסגרת בפרי חדש סי' תכו שמנהג העולם כדברי מרו המחבר). וכן פסק הגאון החסיד רבי אליהו מני בספר זכרונות אליהו (עמוד פט). והגאון רבי יוסף חיים בספר בן איש חי (פרשת ויקרא אות כג). והרה"ג רבי יעקב סופר בכף החיים (סי' תכו ס"ק סא). והרה"ג רבי כלפון משה הכהן בשו"ת שואל ונשאל (חלק ג סימן מז - מח, וחלק ד' סי' יב - יג).

ברכה ביום השביעי

אמנם אם חסרות קצת שעות במוצאי שבת להשלמת שבעה ימים שלמים מעת לעת, יש לצרף מה שכתב בשירי כנסת הגדולה (סי' תכו), שאע"פ שמלשון המהר"י ג'יקטיליא שבבית יוסף מוכח שצריך שיעברו שבעה ימים שלמים, מכל מקום אם ליל מוצאי שבת הוא ליל שביעי לחדושה, מברכים עליה. (והביאו להלכה מהר"י אלגזי בספר שלמי צבור דף רלב ע"ב). וכן כתב האליה רבה (סי' תכו ס"ק יד). גם הישועות יעקב (סי' תכו סק"ו) כתב, שעל פי פרוש הרמ"ע מפאנו בדברי הגמרא, נראה שפשוט שלמאן דאמר עד ט"ז - היינו ולא עד בכלל, כן מה שאמרו שלא יברך עד שבעה להתחלת זמנה, היינו ולא עד בכלל, שבלי שביעי כבר מתר לקדשה לכל הדעות, אפלו לסברת המחמירים. וכן כתב המאורי אור (עוד למועד דף קעא ע"ב).

אמנם בשו"ת בית דוד (חאו"ח סי' קלב) השיג על הכנסת הגדולה הנ"ל, והביא תשובת מהר"י ג'יקטיליא (במלואה): מה שנהגו בקצת

והפוסקים, על פי מה שכתב הרא"ש בפ"ק דפסחים: והלכתא על בעור חמץ. ואע"ג דלגבי 'לבער חמץ' כולי עלמא לא פליגי, ואלו לגבי 'על בעור' פליגי, היינו טעמא משום דאמרינן (ברכות ג ע"א) מברכותיו של אדם נכר שתלמיד חכם הוא, והמברך על בעור' נכר שתלמיד חכם הוא ויודע שאף על בעור להבא משמע, וכמו שכתב פיוצא בזה בברכות (לח. ב): פתח ואמר מוציא לחם מן הארץ, אומר, זהו שאומרים עליו אדם גדול הוא, בשלמא אי אומר המוציא אשמועינן הלכתא, אלא מוציא מאי קמ"ל, הא במוציא כולי עלמא לא פליגי, אלמא שצריך להשמיע חדוש בברכותיו. ומעתה יש לומר אף כאן דראוי לברך דוקא אחר שבעה, להורות דאף לאחר שבעה מברכין, וכדעת נהרדעי דאמרי עד ששה עשר.

ואף על פי שהעלה (שם בסי' קסז) דבעינן תרתי, חדוש בברכותיו, וגם טעם נוסף, גם כאן יש לומר שהואיל ויש טעם לזה על פי הקבלה לברך רק לאחר שבעה ימים, אם כן הכי נמי הוי תרתי, טעם המקבילים וחדוש בברכותיו.

ועין מאורי אור (באר שבע, דף קי"ז ע"א) דדחה טעם זה בשתי ידים.

והישועות יעקב (סי' תכו סק"ו) כתב גם כן בקצור בשם ספר אחד על פי דברי הרא"ש הנ"ל, ודחה שאין הנדון דומה לכאן, דמהיכא תיתי שלא יהיה מהזריזים המקדימים למצוות, אם אין טעם בגוף הדבר, אלא רק משום חדוש בברכותיו.

ואינו מוכרח, שהרי הסביר הבאר יעקב שאנו מצרפים לזה טעם המקבילים בגוף הענין.

ובשו"ת שואל ונשאל ח"ד (חאו"ח סי' יב), שמרן פסק כמהר"י ג'יקטיליא, משום דהוי ליה ספק ברכות, ולכן חשש לדברי המקבילים. ואינו מחור, דלכולי עלמא אין חשש ברכה

מסקנת ההלכה:

א. ראוי להקפיד שיעברו ז' ימים שלמים מהמוולד, וכדעת המקבילים והשלחן ערוך.

ב. אם חסרות קצת שעות במוצאי שבת להשלמת שבועה ימים שלמים מעת לעת, אפֿשר להקל בזה, ובפֿרט במוצאי שבת.

(כגון שהמוולד במוצאי שבת בשעה 9:00 בערב, וממילא עוברים ז' ימים שלמים מעת לעת במוצאי שבת הבאה ב9:00 בערב, אזי אין צריכים להמתין לשעה מאחרת זו, אלא כבר בסוף התפלה [בשבתות החוץ בסביבות 5-6 בערב] רשאים לברך ברב עם).

ג. במדינות שעננים מצויים מאד בימי החוץ, יש לחוש שאם ימתינו להשלמת שבועה ימים מהמוולד, יפסידו ברכת הלבנה מכל וכל, יש להורות להם שיברכו ברכת הלבנה מייד לאחר שלושה ימים, כדברי התלמוד והפוסקים, ראשונים ואחרונים.

ברכת הלבנה ביחידות

מצוה מן המבחר היא דאפֿשר לקדש הלבנה עם הצבור, משום 'ברב עם הדרת מלך', ומיהו אין זה מעכב, ואם לא מצא עשרה יברך ביחיד.

הנה במשנה (מגלה כג, ב) כשֿמנו חז"ל את הדברים שצריכים צבור, לא מנו שם ברכת הלבנה, ומבאר להדיא שאין ברכת הלבנה צריכה להיות בעשרה. וכן הוא בשו"ת בית דוד (או"ח ס"ס קלב) דאף שֿמנהג פשוט לברך הלבנה בעשרה, רבו מהר"י קובו עשה מעשה וברך ביחיד. וכן מוכח להדיא מדברי הלבוש שאין צריך עשרה. וכן כתבו עוד אחרונים.

והנה הפרי חדש (סי' תכו ס"א) כתב להוכיח כן, מדתנן (מגלה שם) אין פורסין על שֿמע ואין נושאים כפיהם ואין קורים בתורה ולא מפטירין בנביא בפחות מעשרה, ואלו ברכת

מקומות לברך על הלבנה אחר שיעברו עליה ג' ימים או יותר קדם שיעברו עליה שבועה ימים, הנה בודאי שטועים הם, והפסקנים שהורו להם כן, הלכו חשף ולא אור, שאין מברכים אלא עד שיעברו עליה שבועה ימים שלמים ועד בכלל, ובלייל שמיני מברכים וכו'. וכן מרן החיד"א בברכי יוסף (סי' תכו סק"ד) הביא דברי הרמ"ע שבלייל שביעי ראוי לברך עליה גם לפי הקבלה, וכתב עליו, ואינו נראה כי מבאר בהדיא בתשובת מהר"י ג'קטיליא שאינו מברך אלא עד מלאת שבועה ימים שלמים. וכן כתב בסדור הרש"ש שצריך להיות שבועה ימים שלמים. וכן כתב הגאון מהר"א מני הנ"ל.

מכל מקום כיון שמעקר דין הש"ס והפוסקים יכולים לברך מייד לאחר שלושה ימים, אין להחמיר כל כך בזה, וכן פסק הרה"ג מהר"א אלקלעי בספר זכר לאברהם ח"א (דף יא ע"ב), שעכ"פ בימות החוץ אין להקפיד כל כך להצריך מעת לעת, ולכן אין לעכב ברכת הלבנה במוצאי שבת בעבור קצת שעות מהשלמת שבועה ימים מעת לעת. (אלא שלא ראה דברי הבית דוד והברכי יוסף הנ"ל).

וכן כתב הרה"ג ר' אהרן בן שמעון אב"ד מצרים, בספר נהר מצרים (הלכות ראש חודש סע"ף ד), שבאפן כזה שחסרות קצת שעות, להשלים שבועה ימים מעת לעת מהמוולד, יש לקדש הלבנה במוצאי שבת, כדי לזכות הרבים הטרוודים במלאכתם בכל ששת ימי המעשה, וגם כדי שיברך עליה במוצאי שבת כשהוא מבשם, וברב עם הדרת מלך. ולכן אין להתחשב במה שיחסרו שעות מספר להשלמת שבועת ימים מעת לעת, כי הרוח גדול כפל כפלים מחסרון אותן שעות. וכן ראוי להורות בפֿרט בימי החוץ ובעונות הגשמים. וגדולה מזו כתב הרמ"ע מפאנו באלפסי זוטא (ספ"ד דברכות): ובימות הגשמים המקדים לברך מיום שלישי לא הפסיד.

במוצאי שבת, אז ראשי להשהותה למוצאי שבת כדי שיקדשנה כשהוא מבשם.

כתב מרן זיע"א ב'חזון עובדיה': הנה בגמרא (ראש השנה לב, ב) תנן: העובר לפני התבה ביום טוב של ראש השנה - השני (פי' החזן של מוסף) מתקיע, ובשעת הלל - הראשון (החזן של שחרית) מקרא את ההלל. ובגמרא שם: מאי שנא שני מתקיע - משום דברב עם הדרת מלך [שכל מה שמתאחרים לתקע באים בני אדם יותר לבית הכנסת, טו"א שם], אי הכי הלל נמי גימא בשני משום דברב עם הדרת מלך! אלא: מאי שנא הלל דבראשון - משום דזריזין מקדימין למצוות, תקיעה נמי נעביד בראשון, משום דזריזין מקדימין למצוות! - אמר רבי יוחנן: בשעת השמד שנו. ופרש רש"י: אויבים גזרו שלא יתקעו, והיו אורבין להם כל שש שעות לקץ תפלת שחרית, לכך העבירוה לתקע במוספין.

מבאר להדיא שלפי המסקנא זריזין מקדימין למצוות דחי לטעמא דברב עם הדרת מלך, ומשום הכי אמרינן להלל בראשון, ודוקא בתקיעה השני מתקיע משום גזרת המלכות. וכן כתבו להדיא המאירי והריטב"א שם.

וכן הוכיח במישור הרב המג"ן ז"ל בספר קרבן חגיגה (סימו פו) שהעקר כמנהג עיר הקדש ירושלים ת"ו לומר ההושענות אחר ההלל, ודלא כמנהג שאר מקומות שעושין ההקפות וההושענות אחר תפלת מוסף, וכדמוכח מההיא דראש השנה הנ"ל דהא דזריזין מקדימין למצוות דחי לטעמא דברב עם הדרת מלך. וכן הביא ראיה זו הגאון חיד"א בברכי יוסף (או"ח סי' א סק"ז), ובמחזיק ברכה (סי' רכט סק"ז) דזריזים מקדימין למצוות עדיף מרב עם. וכן כתב מהר"ח פלאג"י ברוח חיים (סי' רכט סק"ג), וכן כתב עוד בשו"ת לב חיים (ח"ב סי' קכז דף צג, ב).

גם מהר"י ששון בשו"ת כנסת ישראל (דף יא, ד) נשאל אם יותר נכון להשהות ברכת

הלבנה לא תני בהדיהו, אלמא שאף היחיד יכול לברך עליה.

אולם אי מהא לא איריא, שהרי כתב בעל המאור (פ"ק דמגלה ה, א) דהא דאמר רב אסי דמקרא מגלה בעשרה, אינו אלא לכתחלה, אבל אם קראה ביחיד יצא. תדע דבמתניתין לקמן (כג, ב) תנן אין פורסין על שמע וכו' בפחות מעשרה, ואמאי לא חשיב מקרא מגלה בהדי הנה שאינו בפחות מעשרה, אלא ודאי דלכולי עלמא אם קראה ביחיד יצא. וכתב על זה הרמב"ן במלחמות, שאין זו ראיה, דכל הנהו דמתניתין חובת צבור גינהו, ואין עושים אותם אלא בעשרה, אבל מגלה - חובת כל יחיד ויחיד היא, ולא בעינן עשרה אלא משום פרסומי ניסא, הלכך גם בשביל יחיד קוראים אותה בעשרה אף על פי שכבר יצאו ידי חובה. וכן כתב הר"ן בשמו.

ולפי זה הרי פשוט שברכת הלבנה היא חובת יחיד, וכמו שאמרו הרואה לבנה בחדושה מברך וכו', ופשיטא שנאמרת ביחיד, אלא דמשום ברב עם הדרת מלך טוב לברך אותה בצבור.

ובודאי לכתחלה מצוה לברך בעשרה, משום ברב עם הדרת מלך, וגם כדי לומר אחר כך 'קדיש'. וכן כתבו המגן אברהם (סי' תכו ס"ק יג) ובכף החיים (שם אות יג). וכתב הרב חמדת ימים (דף כד ע"ד) דמהאי טעמא אם הצבור מקדשים הלבנה והוא עדין לא התפלל ערבית, יקדש הלבנה עמהם משום ברב עם הדרת מלך, ואחר כך יתפלל ערבית.

המתנה למוצאי שבת

טוב יותר להקדים לברך ברכת הלבנה אפלו ביחיד, מלהשהותה ולאומרה בעשרה, שהכלל של זריזים מקדימים למצוות עדיף יותר מהכלל של ברב עם הדרת מלך, ויש אומרים שאם רוצה להשהותה כדי לקדש הלבנה

אם תפלין מזמנים בידו ואין לו ציצית - אין צריך להמתין על הציצית, אלא מניח תפלין וכשמיביאים טלית, מעטפו. וכתב על זה המגן אברהם (סק"ב): וכן הוא ביבמות דף ל"ט כל שהי"י מצוה לא משהינן, אף על פי שיעשה אחרי כן המצוה יותר מן המבחר.

והרב ערוך השלחן (סי' כה סק"ד) כתב שהפנים מאירות (ח"ב סי' א) הביא ראיות שאפלו לזמן מועט לא משהינן המצוה כדי לעשותה מן המבחר. וכן כתב בשמו השדי חמד (מע"ז כ"ל א). וכן כתב החי"י אדם (כ"ל קיח סימן יד) שאם חל מוצאי שבת בליל י' לחדש, אין להמתין למוצאי שבת. והוסיף במסגרו: ולפי מה שכתבתי (בכ"ל כח) דלא משהינן כ"ל למצוה, וכן כתב המגן אברהם (ר"ס כה) אין להמתין כ"ל למוצאי שבת.

וכן כתב הגאון מהרש"ם בדעת תורה (סי' תכו) שמצא בכתב יד של הגאון דעת קדושים, דעדיף לקדש הלבנה במוצאי שבת ביחיד מלהמתין לאחר מכן לקדשה בצבור. וכתב על זה: ולפי מה שכתבתי לעיל, גם בחל דינא הכי שזריזים מקדימים למצוות עדיף מרוב עם הדרת מלך, כדמוכח בראש השנה דף ל"ב. וכן כתב בכ"פ החיים (סי' תכו אות כג).

והנה בספר מור וקציעה (סי' כה) ישב סברת המגן אברהם עם דברי תרומת הדשן, דמה שכתב דאין משהינן למצוה אפלו לצרף מצוה מן המבחר, היינו דוקא לזמן מרובה, דאיכא חשש שמא ימות או לא יהא יכלת בידו לקיים המצוה. ובזה אף בעל תרומת הדשן מודה, דהלא כתב דאם איכא חשש שיהיו ימים מעננים ויפסיד זמן המצוה לא ימתין למוצאי שבת. אבל להשהות לזמן מועט באפן דליכא חשש הפסד - ודאי משהינן עבור מצוה מן המבחר.

ומפרסם פסק הרדב"ז (ח"ד סי' יג) גבי מי שהיה חבוש בבית האסורין, שאינו יכול לקיים שם את המצוות, ונתנו לו רשות לצאת

הלבנה ולאמרה בעשרה או יותר טוב להקדימה ויאמרנה אפלו ביחיד, והשיב שבספר חמדת ימים הל' ראש חדש כתב שיכול להשהותה כדי שיברך בצבור, דברב עם הדרת מלך. והקשה עליו הכנסת ישראל מההיא דראש השנה הנ"ל דמוכח דטעמא דזריזין מקדימין למצוות דחי לטעמא דרב עם, הלכך יברך ברפת הלבנה ביחיד ולא ימתין עד שימצא צבור.

וכן כתב הגאון מהר"א ישראל בשו"ת קול אליהו (ח"ב סימן יז) שכל שעברו על הלבנה שבעת ימים, אפלו אם היה זה בליל ששי, אני עושה מעשה לברך עליה מיד, ואיני ממתין למוצאי שבת. הפך סברת תרומת הדשן (הובא בבית יוסף סי' תכו). וראייה לזה מהגמרא הנ"ל דמוכח שהטעם שזריזים מקדימין למצוות עדיף מרוב עם הדרת מלך. אפלו אי אפשר שיבוא לידי בטול המצוה אם יעשנה באחרונה. וכן כתב בשואל ונשאל (ח"ג סי' מח) שכן מנהגם לקדש הלבנה בחל, ולא ממתנינים למוצאי שבת.

ונראה דסבירא להו להני רבנותא, שאף שפסק מרן בשלחן ערוך (ר"ס תכו) שאין מברכים על הירח אלא במוצאי שבת, מכל מקום אין זה אלא למצוה מן המבחר, וכגון שאז נשלמו שבועת הימים. ועל כל פנים אין להקפיד על זה כל כך. תדע שהרי כתב הרמ"א בהגה, שזהו דוקא כשחל ליל מוצאי שבת קדם י' לחדש, אבל אם הוא אחר כך אין להמתין עד מוצאי שבת שמא יתכסו השמים בעבים ויעבר הזמן ותתבטל ממנו המצוה.

ובשו"ת מעט מים (סח כה אות ט) כתב להשיג על הרב קול אליהו, שהלא מבאר בדברי השלחן ערוך שמצוה מן המבחר לברך את הלבנה במוצאי שבת, וממילא ראוי לדחות את ברכתו כדי לקיים מצוה מן המבחר. אמנם זה אינו, דכתב הרמ"א (או"ח כה, א):

דברי מרן בשו"ת 'ביע אמר'

והנה, מדברי מרן זיע"א ב'חזון עובדיה' נראה דעתו דהא פשיטא ש'אין מעבירין על המצוות' עדיף ממעלה של 'ברב עם', וכמבאר בגמרא בראש השנה הנ"ל, ולכן עדיף לברך ביחידות בהגיע הזמן מלברך בצבור לאחר זמן, אולם לא זו בלבד, אלא גם לחכות למוצאי שבת שיש בזה 'מצוה מן המבחר' - אין ממתינים, וזאת על פי דברי המגן אברהם (או"ח סי' כה) דפליג אתרומת הדשן.

אמנם בשו"ת 'ביע אמר' (ח"ב יו"ד סי' יח) משמע דלא דחה דברי תרומת הדשן מכל וכל, והעלה לחלק בין המתנה כדי לאומרה בצבור ביום חל, שהוא מצד 'ברב עם', לבין המתנה למוצאי שבת דאיכא 'מצוה מן המבחר', שהוא מבשם וכלים נאים.

ובראשית דבריו הציע מה שדן בשו"ת הרב"ז (סי' לב אות ח) בדין ברפת החמה, אם נכון להשהותה כדי לאמרה בצבור, והביא דברי השערי תשובה בשם המחזיק ברכה (סי' רכט), שהוכיח מראש השנה (לב:) שזריזין מקדימין למצוות דחי לטעמא דברב עם הדרת מלך. והוא ז"ל כתב לפקפק בזה, לפי דברי התרומת הדשן (סי' לה) שהעלה שיש להמתין לברכת הלבנה עד מוצאי שבת, והוכיח מיבמות דלא אמרינו שהויי מצוה לא משהינו, אלא היכא שירא שמא תתבטל המצוה, משום הכי לא משהינו לה אפלו לעשותה מן המבחר. אבל כשאין ראוי להסתפק פן תתבטל המצוה משהינו לה לעשותה מן המבחר. וכן פסק הרמ"א (סי' תכו ס"ב). והכי נמי לא נכון לברך ברפת החמה ביחיד, אלא כל אחד ואחד ח"ב להמתין כדי לעשות מצוה מן המבחר, וברב עם הדרת מלך.

ודחה מרן זיע"א, דאף להתרומת הדשן י"ל דשאני התם שהוא עצמו עושה המצוה מן המבחר יותר, כשמברך הירח במוצאי שבת קדש כשהוא מבשם. מה שאין כן כשמברך

פעם אחת בשנה, האם ימתין עד יום כפורים למשל, כדי לקיים מצוה חמורה דאורייתא, או דילמא יצא מיד כדי לקיים מצוה ראשונה שתבוא לידו. ופסק דקיימא לו אין מעבירין על המצוות, ולכן המצוה הראשונה שתבוא לידו ואי אפשר לעשותה בבית האסורין - יעשנה.

וכתב בשו"ת עבודת הגרשני (סימן לב) דמכאן משמע דלא כהתרומת הדשן, דאמרינו 'אין מעבירין על המצוות' אפלו במקום שעל ידי זה יפסיד מצוה חמורה, ולכאורה אף בעניינינו אין להעביר על המצוות לצורך מצוה מן המבחר. אבל בשו"ת חכם צבי (סי' קו) דחה ראיה זו, וחלק בין היכא דמירי בשני מיני מצוות, קלה וחמורה, בהא אמרינו אין מעבירין על המצוות, ואין מבטלין מצוה קלה מפני החמורה. אבל אותה מצוה, שיש יכול לעשותה אחר כך מן המבחר, כגון קדוש לבנה במוצאי שבת, בזה יש להמתין אם אין חשש שתתבטל המצוה לגמרי.

ומיהו בשו"ת חתם סופר (יו"ד סי' ש) הבין מדברי הרדב"ז, שאף במצוה אחת אין להשהותה כדי לקיימה אחר כך יותר מן המבחר.

ועל כל פנים, רבים מן האחרונים סבורים שאין להמתין, וראוי לברך ביחידות בזמנה, מאשר לאחר זמן בצבור. וכן פסק הגאון זבחי צדק (ח"ב או"ח סי' לו) שיש לברך ברפת הלבנה ביחיד ולא ישתהה מלברך עליה כדי לברך בעשרה, וכמו שכתב הרב פנסת ישראל ששון הנ"ל. וכן מצינו להגאון מהרש"ם בארחות חיים (סימן תכו סק"י, ובדעת תורה שם) והוכיח כן מההיא דראש השנה דף ל"ב שהזכרנו, שיותר כדאי להקדים ולברך את ברפת הלבנה ביחיד מלהשהותה כדי לברך בצבור.

ונראה דהכי נקטינו לדינא, וכן כתב בפשיטות בשו"ת שואל ונשאל (ח"ד או"ח סי' יד).

שנשען הרב"ז על התרומת הדשן, ללמד ממנו דבר עם עדיף יותר מזריזין מקדימים למצוות, אינו מכרח כלל. וכאמור. עד כאן דבריו בשו"ת יביע אמר.

אתה הראת לדעת דלא פסק בודאות שאין להמתין למוצאי שבת, אולם בחזון עובדיה (עמ' 100-101) יותר משמע שאין להמתין למוצאי שבת. וכמוכן שספר 'חזון עובדיה', אשר יצא לאור בשנת תשס"ז, חשיב 'משנה אחרונה' לגבי שו"ת יביע אמר חלק ב', שיצא לאור בשנת תשמ"ו, כעשרים שנה קדם לכו, על כן הלכתא כוותיה.

חשש בטול המצוה בהמתנה

גם לשיטות הסוברות שיש להמתין למוצאי שבת. כתבו הפוסקים, שאם נותרו ימים ספורים לסוף זמן הברכה, ויש חשש שאלו ימתינו למוצאי שבת תתבטל המצוה מפני העננים וכדומה, לא ימתינו ויברכו ביום חל. ויש מוסיפים שאף אם יש חשש רק לא יוכלו לברך במוצאי שבת, ואפלו יש עדין הרבה לילות, ובודאי לא תתבטל המצוה, אין להמתין.

עין בספר ברכת ה' (ח"ד עמ' רעא ואילך) להגר"מ לוי זצ"ל שהעלה להלכה שמצוה להמתין למוצאי שבת, ונסמך על החלוק הנ"ל של מרן בשו"ת יביע אמר, דאין מעבירין על המצוות עדיפא מברב עם' - שאינו הדור בגוף המצוה, אף לא עדיפא ממצוה מן המבחר' שהוא הדור בגוף המצוה.

והנה כבר הזכרנו דברי המגן אברהם (או"ח סק"ב): "וכן הוא ביבמות דף ל"ט כל שהוי מצוה לא משהינן, אף על פי שיעשה אחרי כן המצוה יותר מן המבחר". ובאור ההוכחה כדלהלן: בגמרא ביבמות שם איכא מאן דאמר ביאת קטן שבאחים עדיפא מחליצת גדול שבאחים, ומקשה עליו מהא דתנן 'תלה בקטן עד שיגדיל אין שומעין לו', ואי ביאת קטן עדיפא - אמאי אין שומעין לו? ניטר דילמא

ברכת החמה סמוך להנץ החמה, דהכי עדיף טפי, אף שאם ישהה יותר יהיה בזה משום ברב עם הדרת מלך, אין ההדור מגוף המצוה, אלא שע"י אחרים נוסף ההדור. ובכהאי גוונא יש לומר זריזין מקדימין למצוות, כההיא דראש השנה (לב, ב). ולכן יפה העלו האחרונים הנ"ל שמברך ברכת הלבנה ביחיד, ולא ישהנה לברך בצבור. והיינו אף להתרומת הדשן (שממתין למוצאי שבת).

ומכאן תשובה למה שכתב בשו"ת קול אליהו ח"ב (חאו"ח סי' יז) וז"ל: ולענין לברך עליה בליל ו', אם עברו עליה ז' ימים, בזה אני עושה הפך סברת התרומת הדשן, ואיני ממתין למוצאי שבת, אפלו מליל ששי, כל שכן קדם לכו. והוא מההיא דר"ה (לב: וכו'). אלמא דזריזין מקדימין למצוות עדיף טפי ממצוה מן המבחר ברב עם הדרת מלך וכו'. ולפי האמור יש לחלק שאין זה ענין לההיא דראש השנה, הואיל והוא עצמו עושה הברכה בהדור רב יותר. [שור וראה שפבר עמד בזה בשו"ת מעט מים (סי' כה אות ט). ע"ש].

ועין בשו"ת עבודת הגרשני (סי' יב) שרצה לדקדק מד' הרמב"ם והטור דלא כהתרומת הדשן, ושוב כתב: ומכל מקום באשר מי לנו גדול ממהרא"י אשר מימיו אנו שותים, ואחר פסקיו אנו נגזרים. והוא היה בקי בדברי הרמב"ם והטור טפי מינו, ואפלו הכי כתב מה שכתב, ואליו תשמעו. ובאמת כי טעמו ונמוקו עמו. שהלא מצאנו כמה מצוות שמאחרים אותן כדי לעשותן כתקנתו ובהדור.

ואמנם אין לכחד שיש הרבה אחרונים מימינים ומשמאילים בדברי התרומת הדשן הנ"ל. וכמו שכתב בכף החיים (סי' תכו ס"ק כג), ובשדי חמד (מע' ז כלל א). ובשו"ת ויען אברהם (סי' ו או יג). מכל מקום אין לדחות דברי התרומת הדשן מגמרא מכרשת, כמו שכתב הרב קול אליהו. ועל כל פנים מה

אולם לדעת הגר"מ לוי, מדברי הגמרא ביבמות הנ"ל משמע שאפלו אם לא תתבטל המצוה, מכל מקום אין להשהותה כשאין ודאי שתתקיים באפן המבחר. דדחק לומר שפונת הגמרא ביבמות הנ"ל דלא משהינן המצוה שמה ימותו כל האחים ולא תתקיים המצוה כלל, דלמיתה לא חיישינן.

יש לסבא זו סמך בשו"ת פנים מאירות (ח"ב סס"י א) שהעיר בזה, וכתב שבדאי גם התרומת הדשן מודה שאין להשהות מצוה כשיש ספק אם יוכל לקימה באפן מבחר יותר, וכדמשמע בגמרא יבמות הנ"ל. ומה שכתב בתרומת הדשן גבי ברכת הלבנה, דאם יש חשש שתתבטל הברכה לגמרי אין להמתין עד מוצאי שבת, ולא כתב שאפלו כשיש חשש שלא יוכל לברך במוצאי שבת אין להמתין - משום דסבירא ליה דזריחת הלבנה היא מצויה, דעל פי רב אין הירח מכסה בעננים כל הלילה, ואם כן אין לחוש שלא יוכל לברך במוצאי שבת אלא אם כן מוצאי שבת חל ב' לחדש, שאז אם יהיה מענן שנים או שלושה או ארבעה ימים יפסיד הברכה. ואף שקרוב הדבר שתזרח הלבנה במוצאי שבת - מכל מקום מידי ספק בעלמא לא יצאנו, וכיון שאפשר שיתבטל מהברכה לגמרי - לא משהינן. אבל אם אין חשש שיתבטל מהברכה לגמרי, משהינן הברכה למוצאי שבת, ולא חיישינן שמה לא תזרח הלבנה במוצאי שבת, דזריחת הלבנה היא מצויה בלילות.

ולפי דברי הפנים מאירות, מבאר שעל כל פנים בלילות החרף הגשומים, שהרבה פעמים השמים מכסים בעננים, ואפשר שלא תראה הלבנה במוצאי שבת - אין להמתין עד מוצאי שבת, ואפלו אם נותרו ימים רבים עד סיום הזמן, ואין חשש שמה תתבטל עקר המצוה.

אמנם הוסיף ב'ברכת ה', דנראה דבאור הפנים מאירות הנ"ל בתוך דברי תרומת הדשן הוא

גדיל ומיבם. ומשני: וליטעמיה דחליצת גדול עדיפא, הא דתנו תלה בגדול עד שיבוא ממדינת הים אין שומעין לו, אמאי אין שומעין לו? ניטר דילמא אתי וחליץ. אלא כל שהוי מצוה לא משהינן.

ומבאר שאין משהים מצוה אפלו כדי לעשותה באפן משבח יותר. ולכאורה מסקנת הגמרא סותרת לדברי תרומת הדשן, שכתב דמשהינן המצוה כדי לעשותה מן המבחר.

ותרץ הגר"מ לוי זצ"ל, שצריך לומר דשאני ההיא דיבמות שאין זה ודאי שיקים המצוה באפן טוב יותר, דשמה הקטן לא ירצה ליבם כשיגדיל, ושמה הגדול לא יבוא ממדינת הים, או לא יבם, וכיון שאין זה ודאי שאם ישהה יקים את המצוה באפן משבח יותר - אם כן אדרבא אין משהים את קיום המצוה. ומעתה גם בנדון שלנו, אם אין זה ודאי שיוכלו לברך במוצאי שבת, אין להמתין עד מוצאי שבת אלא יברכו מיד אחר שבעה ימים.

ולאור הנזכר לעיל, מבקש הגר"מ הלוי לחדש חדוש גדול להלכה: הנה, לאחר שכתב בעל תרומת הדשן שיש להמתין למוצאי שבת על מנת לקיים מצוה מן המבחר, הוסיף וכתב: "אבל אם ליל מוצאי שבת הבא, יהא לילות הרבה בחדש, שאם יהיה מענן בו, וב' וג' או ד' לילות אחריו, יעבר זמן הברכה, כהאי גוונא אין להמתין עד מוצאי שבת, דכל היכא דראוי הוא להסתפק שתעבר המצוה, אין משהינן אותה, אפלו כדי לעשותה יותר מן המבחר.

ומשמע מדבריו דרק היכא שיש להסתפק שמה תעבר המצוה לגמרי יש להקדים, ולא חיישינן למצוה מן המבחר. וכן משמע מהאפן שהביאו הרמ"א להלכה. אולם היכא שקרוב לוודאי לא יפסיד אותה לגמרי, ורק יש להסתפק שמה לא יקים אותה בעתיד באפן המבחר, עדין מצוה להשהותה.

דחוק, והמעין שם ישר יחזו פנימו שהבין בכונת הגמרא ביבמות הנ"ל דלא משהינן המצוה משום שאפשר שתתבטל לגמרי, לא משום שיש ספק אם תתקיים באפן המבחר, עין שם. ומכל מקום למעשה נראה לו להכריע כפי שכתב הפנים מאירות.

לפיכך, אם יש חשש שלא יוכלו לברך במוצאי שבת - אין להמתין עד מוצאי שבת, אפלו אם יש עדין הרבה לילות ואין לחוש שתתבטל הברכה, שמכל מקום כיון שאין זה ודאי ולא קרוב לוודאי שיוכלו לברך במוצאי שבת - אין להשהותה.

המתנה למוצאי יום כפורים

בחדש תשרי, יש הסוברים שראוי להמתין מלברך על הלבנה עד מוצאי יום הכפורים, שהכל שרויים בו בשמחה, ולא קדם לכן שחרדים מחמת אימת יום הדין. ויש אומרים שאדרבא ראוי לברך עליה מיד אחר שעברו שבעה ימים שלמים מהמולד קדם יום הכפורים, כדי להוסיף זכיות. ונהגו ברוב קהלות ישראל כדעה ראשונה להמנע מלברך עד מוצאי יום הכפורים, ויש המהדרים לברך עליה מיד אחר שעברו שבעה ימים שלמים מהמולד קדם יום הכפורים.

כתב הרמ"א בדרכי משה (סימן תכו אות ב) בשם מהרי"ל שלא היה מקדש את הלבנה בחדש תשרי עד אחרי יום הכפורים, שקדם לכן מאימים מכח הדין ואין שמחים כל כך. וכתב על זה הרמ"א: וכן המנהג לקדש את הלבנה במוצאי יום הכפורים וכו' שהוא יום טוב ואיכא שמחה, אבל בשאר מוצאי תענית אין לקדשה דאין שרויים אז בשמחה. וכן פסק הרמ"א בהג"ה סימן (תכו סעיף ב וסימן תרב סעיף א), וכן הסכימו הרבה אחרונים.

אולם דעת הלבוש (סימן תכו וסימן תרב) ששמע בשם גדול אחד, דאדרבא טוב יותר לקדש את הלבנה בתוך עשרת ימי תשובה, כדי

שתבוא מצוה זו ותוסיף על זכיותינו הקודמות, ואולי היא תכריע את הכף לזכות ביום הדין. וכתב על זה הלבוש: וסברא נכונה היא כי זו היא שמחת הלב שתוסיף זכות על זכיותינו ותכריענו לזכות. וכדי לקיים המנהג (שנהגו להמתין מלברך עד מוצאי יום הכפורים) אפשר לומר שכיון שממתנים לכבוד המצוה כדי לקבל פני שכנה בשמחת הלב, הוי ההמתנה גם כן מצוה והיא היא המכרעת, אלו דבריו.

ועין להרב אליה זוטא (שם ס"ק ד) שכתב: כתוב בספר ארח חיים, שספר החסיד מהר"מ מייזלש מעשה באחד שפגע בו עכו"ם בלילה, ורצה להרגו, ובקש ממנו שיניחנו לעשות מצוה אחת קדם שיהרגנו, והסכים העכו"ם. והיתה הלבנה בחדושה, וקדשה בפני העכו"ם בכונה גדולה, ונעשה לו נס כשדלג וקפץ שלוש פעמים כמנהג, נשאתו הרוח ונצול מהעכו"ם. גם אמר החסיד הנ"ל, שמי שיקדש את הלבנה, מיום שיקדש שוב לא ידאג שימות באותו חדש.

וכתב על זה הרב אליה זוטא: הבאתי זאת כאן כדי ללמד קצת שיותר ראוי לקדש את הלבנה קדם יום הכפורים, משום שפשם שלא ידאג שימות באותו חדש, כן לא תגזר עליו מיתה באותו חדש. מיהו גם בזה יש לומר שכיון שממתין לכבוד השכנה מגנה תכף. ומבאר שמספק בזה.

אבל הרמ"ע מפאנו באלפסי זוטא (ס"פ תפלת השחר) כתב: ומקדימים לברך קדם יום הכפורים להרבות מצוה יתרה לפני המקום. וכן פסק הגר"א בבאוריו לשו"ע (סימן תרב סעיף א): והעקר כיש אומרים שטוב לקדש הלבנה קדם יום הכפורים כדי שמצוה זו תכריע לכף זכות. וכן כתב מרן החיד"א בספר מורה באצבע (סימן ט אות רפג): ויותר נכון ברפת הלבנה קדם יום הכפורים. וכן הוא בספר חסד לאלפים למהר"א פאפו (סימן

הכפורים חוץ מבקבלת קדש בית אל ועוד איזה בתי כנסיות ההולכים אחר מנהג בית אל שמברכים קדם יום הכפורים. וכן המנהג בזמננו כמעט בכל קהלות ישראל להמתין ולברך במוצאי יום הכפורים.

משל ישראל - ללבנה

ונסים בכמה דברי אגדה בהקשר למצוה קרה זו של ברכת הלבנה.

איתא במדרש (ב"ר פ"ו): "רבי לוי בשם רבי יוסי בר אלעאי אמר: דרך ארץ הוא שיהא הגדול מונה לגדול, והקטן מונה לקטן, עשו מונה לחמה שהיא גדולה ויעקב מונה ללבנה שהיא קטנה. אמר רב נחמן והוא סימן טוב, עשו מונה לחמה שהיא גדולה, מה חמה הזאת שולטת ביום ואינה שולטת בלילה, כך עשו יש לו חלק בעולם הזה ואין לו חלק לעולם הבא, יעקב מונה ללבנה שהיא קטנה מה הלבנה הזו שולטת בלילה וביום, כך יעקב יש לו חלק בעולם הזה ובעולם הבא. רב נחמן אמר כל זמן שאורו של גדול קיים אין אורו של קטן מתפרסם שקע אורו של גדול מתפרסם אורו של קטן, כך כל זמן שאורו של עשו קיים אין אורו של יעקב מתפרסם, שקע אורו של עשו מתפרסם אורו של יעקב, הדא הוא דכתיב (ישעיה ס) קומי אורי כי בא אור, כי הנה החשוך יכסה ארץ וערפל לאמים ועליך יזרח ה' וכבודו עליך יראה".

וכתב הרמ"א (סי' תכו): "ונוהגין לומר: דוד מלך ישראל חי וקיים, שמלכותו נמשל ללבנה ועתיד להתחדש כמותה וכן נסת ישראל תחזר להתדבק בבעלה שהוא הקב"ה, דגמת הלבנה המתחדשת עם החמה שנאמר: שמש ומגן ה' (תהלים פד, יב) ולכך עושין שמחות ורקודין בקדוש החדש דגמת שמחת גשואין".

כאמור לעיל - עם ישראל הרי הוא כדגמת הירח, יש לו קיום הן ביום והן בלילה, בעולם

תכו סעיף ג), ובשו"ת לב חיים למהר"ח פלאגי (ח"ב סימן קסא), והניף ידו שנית בספרו מועד לכל חי (פרק טו אות ו): מנהגי לומר ברכת הלבנה קדם יום הכפורים וכו', וכך היה דרכו דרך הקדש של עטרת ראשנו מורנו הרב חסין קדוש שארנו הפרד"ס זיע"א (הגאון רבי פנחס רפאל די שיגורא ראב"ד איזמיר), וכמה שנים אמרנו ברכת הלבנה בצומת חדא בקהל קדוש שלו 'נוה שלום' קדם יום הכפורים. וכן פסק הפה החיים (סימן תכו אות כז וסימן תרב אות יט).

וכאמור לעיל, מנהג ישראל קדושים להמתין לאחר יום הכפורים. כן כתב הלבוש (סימן תכו סעיף ד וסימן תרב סעיף ב), רבנו משה מקיר ז"ל בספרו 'סדר היום' (סדר תפלת יוה"כ עמוד ריח): ונהגו לברך על החדש במוצאי יום הכפורים מפני שאנו דומים למלאכים וראויים להקביל פני שכינה, ולכן מתעכבים מלברך עד הלילה הזאת מן הטעם הזה, ונכון הוא. וכן כתב השירי כנסת הגדולה (סימן תרב בהגה"ט אות ז), וכן כתב מהריק"ש בהגהותיו (סימן תרב) שנהגו שלא לברך על הלבנה עד מוצאי יום הכפורים.

וכן כתב בספר ארץ חיים (סתהון, סימן תכו ס"א), ובספר נהר מצרים (הל' ר"ח אות ו) שכן המנהג במצרים, ושכן הוא מנהג ירושלים ת"ו. והוסיף: ומקורו חדשים באו בטענת חסידותם לברך קדם יוה"כ כדי להרבות במצוות קדם יוה"כ, ואין להשגיח בתורת חסד על לשונם, אשר רק בברכת הלבנה התחסדו ולעשות הפך המנהג הקדום וכו', ותחת ברכת הלבנה יכולים לתת לעני צדקה במלוי הלבנה, ולגמל חסד וכיוצא, דאגוני מגני, ישמע חכם ויוסף לקח לקיים מצות 'ואל תטש תורת אפר', ועין להגאון שערי תשובה שכתב שאין הפסד בזכות המצוה הזאת, שפיון שהוא ממתין מלברך לכבודה מגנה עליו תכף.

וכן כתב הרב נתיבי עם (סימן תכו) שהמנהג בירושלים לברך את הלבנה במוצאי יום

הזה הנמשל ליום, ובעולם הפא הנמשל ללילה:

ביום - שהלא בכל יום ויום עומדים עלינו לכולתנו והקב"ה מצילנו מי"ד. וזהו נס גדול ופלא עצום שעל אף כל ההרפתקי דעזו עלנא, לא יכלו לנו, ועם ישראל חי וקים לעולמי עד. וידועים דבריו הנפלאים של מהר"י עמ"ד (בסדרו, סלם בית אל ח"ב ע"א): "ואיך לא יבוש הכופר בהשגחה ויעמד נכלם מי שיעין ביחוד ענינינו ומעמדנו בעולם, אנחנו האמה הגולה שה פזורה, אחר כל מה שעבר עלינו מהצרות והתמורות אלפים מהשנים, ואין אמה בעולם נרדפת כמונו, מה רבים היו צרינו - גם לא יכלו לנו לאבדנו ולכלותנו. כל האמות הקדומות העצומות אבד זכרם בטל סברם סר צלם, ואנו הדבקים בה' כלנו חיים היום, לא נפקד ממנו בכל תקף אריכות גלותנו אפלו אות ונקוד אחד מתורה שבכתב, וכל דברי חכמים קימים וכו' לא שלט בהם יד הזמן ולא כלם. מה יענה בזה פילוסוף חריף? היד המקרה עשתה כל אלה? **חי נפשי! כי בהתבונני בנפלאות אלה, גדלו אצלי יותר מכל נסים ונפלאות שעשה ה' יתברך לאבותינו במצרים ובמדבר ובארץ ישראל, וכל מה שארף הגלות יותר - נתאמת הנס יותר ונודע מעשה תקפו וגבורתו**".

ובלילה - זו אמונתנו האיתנה, שעל אף מצבנו השפל בגלות החל הזה, אנו עתידים להתחדש כמותה ולזכות לגאולה השלמה. ולכן בשעת ברכת הלבנה, שהיא שעה של מעוט ופגימה - אנו מברכים לה' להורות אמונתנו, שיום יבוא בקרוב ממש, אזי תהיה סיהרא באשתלמותא, ותתמלא פגימתה, בגאולה השלמה במהרה.

ולא רק שעלינו לכוון על ענין האמונה בשעת ברכת הלבנה, אלא צריכים אנו לקבל על עצמנו לעשות מעשים המקרבים את הגאולה,

ולהתחזק בתורה ובמעשים טובים, עד יערה עלינו הבורא רוח ממרום, ויגאלנו שנית.

ידוע מה דאיתא במדרש (ב"ר שם): "אמר רבי פנחס בכל הקרבנות כתיב שעיר עזים אחד חטאת, ובראש חדש כתיב שעיר עזים אחד חטאת לה', אמר הקב"ה הביאו כפרה עלי שמעטתי את הירח". שואל ה'כתב סופר' (שו"ת סי' עח): למה תלוי בקולר בצוארנו? מדוע אנחנו צריכים להביא שעיר ראש חדש ככפרה על מעוט הלבנה? ואמנם ודאי שיש כאן סודות ורזין מסודות הקבלה שאי אפשר להבינו כמשמעו, אבל - מבאר הכתב סופר - בפשוטו יש לומר **שזה תלוי בנו, במעשים שלנו**, אם נתחזק ונתקן את מעשינו, יהיה אור הלבנה כאור החמה - הקב"ה יגאל אותנו במהרה ויחיש את פדות נפשנו.

וזהו אף אחד הטעמים למנהג שנהגו חלק מקהלות ישראל, שממשמים בציציות בזמן ברכת הלבנה. הואיל וקיימא לו לילה לאו זמן ציצית, דכתיב 'וראייתם אתו וזכרתם', אבל לעתיד לבוא שיהיה אור הלבנה כאור החמה, לילה כיום יאיר כחשיכה כאורה, אז יהיה גם לילה זמן לציצית, ממילא בזה שאנחנו ממשמים בציצית בזמן הברכה, אנו מראים להקב"ה את חפצנו בגאולה ומבקשים שכבר נגיע לבחינה זו, ולא רק מבקשים - אלא גם מצהירים שנעשה הכל על מנת להקים שכינתא מעפרא.

ישראל נמשלו ללבנה, ויפלא לכאורה מדוע נמשלו בני ישראל ללבנה הקטנה ולא לשמש הגדולה. מבאר הגר"א וייס שליט"א: אמנם השמש גדולה, אך אין היא גדולה, ולא חשוב כמה אדם גדול, אלא כמה אדם גדל.

כתב מהר"ש"א (סנהדרין מב, א) דאף שהקב"ה מעט את הלבנה, ששה ושמחה היא לעשות

על מנת לקיים מצות ברכת הלבנה עוד באותו הערב.

מעידים על הצדיק זיע"א שהוא היה מקפיד לטבול קדם ברכת הלבנה. וכן נהגו עוד אדמו"רים הקדושים, כדגמת בעל 'קדשת לוי' זיע"א (א"א בוטשאטש סי' תקנח), הצדיק רבי פנחס מקוריץ (אמרי פנחס ת"ב), ועוד.

ומספר מעשה ברבי יצחק, בן זקוניו של מרן אביר יעקב זיע"א, שהיתה הלבנה מכסה בעבים, והמתינו הקהל שתתגלה. או אז סמן מרנא רבי יעקב לבנו ש'פאר' את העננים כדי שיוכלו לברך, לאחר שקבל הורמנא, הניע רבי יצחק את ידו הקדושה באויר, ומיד נתפזרו העננים ונתגלתה הלבנה במלא הדרה. שאלו את רבי יעקב: למה כבודו לא פזר את העננים בעצמו? אמר להם: בני ניצוץ מנשמתו של האר"י ז"ל, לכן שיכת בו הבחינה הזו, אבל אני אינני יכול לעשות כן...

ומעשה הנ"ל מספר גם כן על נכדו ה'בבא סאלי' זצוק"ל בנתיבות, שהיתה הלבנה מכסה בעבים, והצדיק הניף את מקלו ונתפזרו.

יהי רצון שנזכה להתחזק בעננים שדברנו בהם, ותחינה עינינו במהרה בהבטחת הזהר הקדוש: "ובהוא זמנא יתער קודשא בריך הוא אתערותא עלאה, לאנהרה לה לסיהרא כדקא יאות, כמה דאת אימר: והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימים", אמן ואמן.

רצון קונה. ובאמת אמרו (חליו ס. ב) שהקב"ה אמר ללבנה לכי ומעטי עצמך, וזה נסיון קשה ביותר. לא שהקב"ה מעטה אלא שצנה עליה להמעט את עצמה, ועל מדה גדולה זו נאמר 'ששים ושמיים לעשות רצון קונם', ומן הלבנה אנו למדים שלפעמים האדם צריך להמעט את עצמו ולעשות כן בשמחה.

ובשם הרב הקדוש רבי מנדל מרימנוב זיע"א אמרו: נאמר במשנה "מורא רבך כמורא שמים", ואפשר לפרש דהיינו שיש לנו ללמד מגרמי השמים השמש והירח כיצד צריך תלמיד לנהג ביחס לרבו. כידוע לירח אין אור עצמי, כל כחו ואורו מן השמש הוא, וראו זה פלא! כאשר הוא מתקרב לשמש ועודנו בין השמש לכדור הארץ, אין הוא מאיר כלל, וכשהוא מתרחק מן השמש ועומד מעבר לכדור הארץ - אז הוא ירח מלא ומאיר במלא תפארתו. כך לפעמים צריך התלמיד לעמד מרחוק לא להתקרב יותר מדי, לא יהא לבו גם ברבו, ורק אז יקבל את מלא השפע.

עבודות והנהגות

ונסים בכמה עבודות ומנהגים בענין ברכת הלבנה מכבשונם של גאוני משפחת אביחצירא, כפי ששמעתי מהרבנים הגדולים יוצאי ירכם שליט"א.

כאשר האדמו"ר רבי ישראל אביחצירא זיע"א, בקר בפריז, היו הימים ימי חרף והיתה הלבנה מכסה בעננים. יצר הצדיק קשר עם גיסו רבי נסים אמסלם שליט"א, שהיה רב בעיר ניס - ושמע מפיו כי בניס רואים את הלבנה. ללא שהיות מהר הבבא סאלי ויצא לדרך לעבר בית גיסו, לא שם לבו לארץ וטרח הדרך עד לעיר ניס, שהיתה במרחק רב של כמה שעות נסיעה מפריז - הכל

בשורה טובה לאנשי התורה ולומדיה

בסיעתא דשמיא יצא לאור עולם סדרת הספרים

"אשיחה בהקיד"

על פרשיות השבוע באגדה

מתוך סדרת הספרים אשיחה בהקיד באגדה ובהלכה

מהרב אורן נזרית שליט"א

הספרים מעוטרים בהסכמת גדולי הדור שליט"א מלאים בהלכות בקניני תורה ובדרכים לעבודת ה' יתברך משולבים בסיפורים על גדולי ישראל ודרך עבודתם

וכעת מבקשים לזכות את הציבור הקדוש לסייע ולהיות שותף

להשלים את סדרת הספרים בהלכה לזיכוי הרבים וזכות לימוד התורה וזיכוי הרבים תגן בעדכם ניתן להקדיש פרשיות לברכה והצלחה ולעילוי נשמת וכיו"ב

052-7627127 אשדוד .ש.י.א

לקבלת גיליונות אלו חינם יש לשלוח בקשה למייל: toraoren@gmail.com